THE LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF
NORTH CAROLINA
AT CHAPEL HILL

ENDOWED BY THE
DIALECTIC AND PHILANTHROPIC
SOCIETIES

UNIVERSITY OF N.C. AT CHAPEL HILL

00013442571

This book is due at the WALTER R. DAVIS LIBRARY on the last date stamped under "Date Due." If not on hold it may be renewed by bringing it to the library.

DATE DUE	RET.	DATE DUE	RET.
SEP 18 1998			
NOV 21 '98			
NOV -8 '99			

Form No. 513, Rev. 1/84

Digitized by the Internet Archive
in 2025 with funding from
University of North Carolina at Chapel Hill

https://archive.org/details/doctrinacompendi00eixi

FRANCESC EIXIMENIS

DOCTRINA COMPENDIOSA

EDITORIAL BARCINO
BARCELONA
1929

LIBRERO
Serrano,29-Madrid-1
IMPORTADOR. nº 13

ELS NOSTRES CLASSICS, XXIV

DOCTRINA COMPENDIOSA

Es propietat
Drets reservats
i garantits

Impremta VARIAS : Sant Sadurní de Noia

RAM

BX2349
.E35
1929

C

FRANCESC EIXIMENIS

DOCTRINA COMPENDIOSA

Text i anotació pel

P. Martí de Barcelona, O. M. Cap.

UNIVERSITY OF NORTH
AT CHAPEL HILL

ELS NOSTRES CLASSICS

Barcelona

1929

INTRODUCCIO

En un recent estudi sobre els escrits eiximenians [1], *posàvem entre les obres dubtoses del Mestre franciscà la* Doctrina compendiosa *que ara presentem al públic sota el seu nom. La crèiem aleshores escrita per un anònim menoret valencià coetani d'Eiximenis, el qual tindria, com aquest, una gran privança amb els jurats* [2]. *Sense que s'hagin esvaït del tot els nostres dubtes, ens decantem ara a creure-la redactada pel polígraf gironí. Les raons que insinuàvem per a no atribuir-l'hi — manca d'unanimitat en la tradició manuscrita* [3], *anormalitat de la capçalera* [4], *absència d'al·lusions d'aquesta obre-*

(*1*) *P. Martí de Barcelona,* Fra Francesc Eiximenis: La seva vida, els seus escrits i la seva personalitat literària. *«Estudis Franciscans» (1928), 437-500.*

(*2*) Ibid., *p. 483.*

(*3*) *Només l'hi atribueixen tres dels vuit manuscrits íntegres existents. Els dos manuscrits perduts sembla que també la consideraven com a obra eiximeniana. El mateix cal dir de l'estampa Amorós.*

(*4*) *No hi trobem, com en els altres escrits d'Eiximenis, l'endreça i el nom de l'autor.*

2

ta en els escrits eiximenians ulteriors, ús de l'artifici literari del diàleg, artifici no emprat per Eiximenis (1)*— trobem que, ben mirat, no tenen pas una força apodíctica, per bé que lleven quelcom de decisió al nostre vot en pro de la tesi de la genuïnitat. Cert, la* Doctrina compendiosa *no desdiu, quant al seu contigut, del* Dotzè, *ni és tampoc indigna literàriament de la ploma d'Eiximenis. Fins, si voleu, hi trobem els trets característics del seu* opus: *vasta erudició, lliure anostrament de les sentències al·legades en llatí, plasticitat en les contalles, certes reminiscències ideològiques amb el* Dotzè, *el típic paternalisme eiximenià, etc. Res no tindria d'estrany, demés, que repetís, després de quinze anys, els seus alliçonaments político-morals als jurats de València, essent aquests, com eren a darreries del segle XIVè en què hom suposa redactada la* Doctrina compendiosa (2), *ben diferents dels qui regien la ciutat quan la redacció del* Regiment de la cosa pública *(1384).*

Tal volta aquest llibre no entrà mai en els

(1) *El cas del* Cercapou *no és a recordar ací, car té quelcom de plagi.*

(2) *El ms. 85 de Ripoll, que transcrivim ací, és probablement de finals del segle XIVè.*

plans de l'autor, ni el considerà com a obra divulgable. Potser fou simplement el raport, d'una conversa entre amics, els jurats valencians i el nostre polígraf, conversa que, a precs d'aquells, redactà Eiximenis a l'exclusiu objecte que els servís de memoràndum de les idees emeses en el curs del raonament. Si saltà el clos privat i hom li donà posteriorment una certa difusió, es deu tal volta a la iniciativa d'algun dels interlocutors. Aquest fóra el millor reconeixement de la bondat i la practicitat dels ensenyaments continguts en el bell tractat moral que avui publiquem. Això ens donaria una bona explicació del seu anonimat, i de la conservació del diàleg.

La difusió assolida per la Doctrina compendiosa, *que el nombre de còpies existents i les edicions palesen a bastament, és ben justificada i merescuda.*

Si és veritat que ens podríem passar d'aquest llibre en estudiar la ideologia política d'Eiximenis (¡tan bé està representada en el Dotzè *i en el* Regiment de la cosa pública!), *no podem, en canvi, deixar d'assenyalar el seu interès literari. No pas sense un cert fonament hom volgué fer-lo passar com eixit de*

la ploma d'or de Bernat Metge! (1) *El diàleg, que és a la base d'aquest bell tractat, es manté tothora viu i animat, com arrencat que és del natural sense extorsions ni violències. Estem segurs de fornir als lectors d'* Els Nostres Clàssics *un saborosíssim tast de prosa eiximeniana.*

(1) *Veg. J. Bover,* Escritores baleares *(Palma, 1868), I, 495.*

BIBLIOGRAFIA

Manuscrits

La *Doctrina Compendiosa* es conserva en tot o en part en els següents manuscrits: *A*) Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, fons provinent de Ripoll, n. 85; *B)* Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, fons provinent de Sant Cugat, n. 79, *C*) Barcelona, Biblioteca de Catalunya, fons Aguiló, n. 12; *D*) Barcelona, Arxiu de la parròquia de Santa Maria del Mar; *E)* Vic, Arxiu Municipal; *F*) París, Biblioteca Nacional, fons espanyol, n. 48; *G*) París, Biblioteca Nacional, fons espanyol, n. 55; *H)* Madrid, Biblioteca Nacional, n. 10265. A l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona hem vist uns fulls solts pertanyents a dues còpies distintes del segle xvè. Vegeu la descripció dels manuscrits *A*, *B, C, D*, *E, F* i *G* en Massó i Torrents, *Les obres de fra Francesch Eximeniç* («Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», III 1910, 616) i en el nostre treball suara esmentat.

Afegirem una breu descripció del ms. *H*, que darrerament hem trobat a la Biblioteca Nacional de Madrid i que no havíem vist esmentat enlloc. Havia format part de la Biblioteca del Duc d'Osuna (Plut. II, N, 12; 58). Conté 107 folis numerats fins al 77; pap. i perg. 6 × 2. Escrit d'una mà; s. xv.è ; a dos coron-

dells, de 29/32 lin. Relligat luxosament. Al llom hi ha un rètol daurat que diu: «Collations | dels sants | Pares | en lemosin». Caplletres i calderons senzills en blau i vermell. El text eiximenià hi ocupa els folis 79 ra-107 vb, i va sense títol. En vermelló: «Ací comença la abreviada e compendiosa doctrina de viure a cascuna persona». El text comença ací: «En nom de nostre Senyor Déu... Lo religiós aquest estant en collació...» Explicit: «...e sènyaladament a esmena e correcció de sancta mare Esgleia. E en aquesta manera e ab aquesta condició ho complí lo dit frare, qui n'haja bon guardó de nostre senyor Déu. Amén».

Edicions

L'edició *princeps* eixí de les premses barcelonines de Carles Amorós (1509) amb el títol *De la temor de Déu e virtut de justícia.* D'aquesta raríssima estampa n'hem vist un exemplar a la Biblioteca de Catalunya, descrit acuradament per Massó i Torrents.

En 1859 Pròsper de Bofarull, seguint el defectuós i fragmentari manuscrit de Sant Cugat, la publicà novament, com a peça anònima (*Colección de documentos inéditos del Archivo general de la Corona de Aragón*, XIII, 311-93).

Uns capítols de la *Doctrina Compendiosa* foren donats a conèixer per Bordoy-Torrents en 1901, seguint el mateix manuscrit que havem adoptat per a la present edició («La Notaria», n. 6 i ss).

La nostra edició

Seguim el manuscrit ripollès *(A)* correcte i segurament del vivent d'Eiximenis. Hem tingut en compte, però, algunes variants dels manuscrits de Sant Cugat *(B)* i de la Biblioteca de Catalunya *(C)*.

Quant a la transcripció, en general hem conservat les grafies de l'original. Heus ací les modificacions fetes: regularització, segons l'ortografia moderna, de l'ús de la *s*, la *ss* i la *ç* representant el so de *s* sorda; supressió de la *h* final i de la *h* interior no etimològica; restabliment de la *h* inicial segons l'ortografia moderna; substitució d'*y* per *i* llevat en la combinació *ny;* simplificació de les consonants dobles inicials; substitució de *ll* per *l·l* quan sonava com *l* doble; supressió de la *u* muda entre *g* o *q* i *a* o *o* (així, *diga* per *digua, toca* per *toqua);* regularització d'*i* i *j*, i de *v* i *u;* adopció de l'apòstrof i el guionet, els accents i els signes de puntuació dels textos moderns.

Hem de regraciar ací vivament els bons serveis dels PP. Daniel de Molins de Rei i Norbert d'Ordal en la revisió del text i anotació d'aquest volum.

TRACTAT APPELLAT «DOCTRINA COMPENDIOSA DE VIURE JUSTAMENT E DE REGIR QUALSEVOL OFFICI PUBLIC LEIALMENT E DILIGENT»

PRIMERA PARTIDA

En nom de nostre senyor Déu e de la verge madona sancta Maria, mare sua, e de tots los sancts e sanctes de paradís.

Lo present tractat conté en si compendiosa (ço és, abreujada) doctrina, a cascú, de viure justament e de regir qualsevol offici públic lealment e diligent.

La qual doctrina és ordonada per un frare religiós a laor e a glòria de Déu, e per pregàries e a informació specialment dels dejús scrits, e generalment de tots altres als quals plaurà la dita doctrina.

E departeix-se en dues parts: en la primera indueix e mostra com pot e deu hom viure justament; e en la segona demostra com pot e deu hom regir offici públic lealment e diligent.

Cascuna partida ha sos capítols dejús contenguts e rubricats; no res menys, totes lurs rúbriques, ensemps e departidament, són possades dessús per mils e prestament trobar ço que hom veure e regonèxer-hi volrà.

Segueix-se la primera partida.

La doctrina indueix cascú a ésser bo, per auctoritats e per eximplis

Lo religiós aquest, estant en col·lació ab alcuns ciutadans qui en lo regiment e en los officis de lur ciutat cabien sovén, e pregat per ells que'ls dixés algunes paraules a qualque instrucció lur, aprés que hac un poc pensat dix: —*Nichil est homini bonum sine ipso bono.* Vol dir que no és res bo a l'hom, si ell en si no és bo.—

E per declarar açò, demanà'ls: —Si era un hom qui de son cors fos bell, e fort, e spert, e ardit, e sabent, e ric, e poderós, e que no hagués en si leialtat, veritat, justícia e altres virtuts de la ànima, valria-li res?—. Los ciutadans respongueren: —Entenem que no.—

Item, los demanà: —Si era un hom qui en sa art e en son offici fos pus soptil que tots altres de aquella art o de aquell offici, e aquest aital era embriac, o tafur, o sobres delicat, o fantàstic, o pereós, o de altre leig vici, valria-li res sa subtilea?—. Respongueren: —Entenem que del tot seria cosa perduda.

—Doncs—dix lo frare—. ¿Sembla-us vera la aucturitat ja dita: que no és res bo a l'hom si ell si no és bo?—. Respongueren los ciutadans: —Per cert, ella és ben vera e notable, en tant que cascú la deuria empremtar dins son cor

e's merexeria que ab letres d'or la scrivís hom per les portes de les esgleies, e encara per los cantons.—

No res menys pregaren al frare que li plagués mostrar algunes coses virtuoses e profitables a lurs ànimes e a lur vida, e açò en breus paraules perquè ho poguessen mils retenir.

Respòs lo frare: —Si volets haver en vostra memòria e en vostres paraules e obres sols dos mots que us diré, asegur-vos que haurets ço que demanats e compliment de tot bé—. Dixeren que ho farien a tot lur poder, pregants-lo que'ls declaràs los dos mots.

De la temor de Déu, e quants béns se aconseguexen per haver aquella

Respòs lo frare: —Los dos mots són aquests: *Timor Domini.* Vol dir: «temor de Déu». E promet-vos que si havets la temor de Déu en vosaltres així com dit he, aconseguirets tots béns e senyaladament los dejús declarats.

Primerament, saviea; car scrit és per lo profeta: *Initium sapientiae timor Domini.* Vol dir que «la temor de Déu és començament de saviea».

Segonament, misericòrdia de Déu; car dit és per la sagrada verge Maria, nostra dona: *Et misericordia eius a progenie in progenies*

timentibus eum. Vol dir: «la misericòrdia de Déu és o va de generació en generació a aquells qui'l temen».

Terçament, amor e obediència a Déu; car scrit és per sants doctors: *Qui timet Deum diliget illum et obediet ei.* Vol dir: «qui tem Déu, ama aquell e li és obedient».

Quartament, ajuda e protecció de Déu; car scrit és per lo profeta: *Qui timent Dominum sperauerunt in Domino; adiutor eorum et protector eorum est.* Vol dir: «aquells qui temen nostre senyor Déu, han sperança en ell e ell és lur ajudador e guardador».

Quintament, ésser temut per tots altres; car scrit és per los sants doctors: *Qui timet Deum omnia timent eum.* Vol dir que «qui tem Déu, totes coses lo temen».

Sisenament, guany sens treball; car scrit és per sants doctors: *Timor Domini sit negotiatio tua et ueniet tibi lucrum sine labore.* Vol dir a cascú de nosaltres: «la temor de Déu sia ta mercaderia, e vendrà a tu guany sens treball».

Setenenament, abundància de tot bé; car scrit és per lo profeta: *Timete eum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum.* Vol dir: «temets Déus tots los seus sants, car no han fretura de bé aquells qui'l temen».

Uitenament, clau e ubertura a tot bé, e majorment a la celestial glòria; car scrit és per los sants doctors: *Timor Domini clauis est ad omne bonum et ad percipiendam gloriam in con-*

ductu. Vol dir que «la temor de Déu és clau e ubertura a tot bé e a conseguir la glòria de Déu en segur».

Novenament, beatitut e benaventurança; car scrit és per lo profeta: *Beati omnes qui timent Dominum qui ambulant in uiis eius.* Vol dir que «benaventurats són tots aquells qui temen nostre senyor Déu e aquells qui van en les sues carreres».

Deenament e derrera, que per la temor de Déu aconseguirets que totes vostres obres seran bones; car scrit és per lo gran maestre Casiodoro: *Semper bene geritur si coelestis metus humanis motibus opponatur.* Vol dir que «cascun hom tots temps farà bé sos affers qui en aquells prepossa la temor de Déu».—

De virtut de justícia

Dites aquestes paraules, los ciutadans dixeren al frare que gran consolació sentien d'aquelles, e que'ls era vejares que aquelles tocaven lur instrucció e edificació a part de dins, ço és, en la ànima, e que'ls semblava que a part de fora, és a saber, en les obres foranes, haguessen obs instrucció e doctrina. E per açò'l pregaren que de bé obrar los donàs doctrina breu, e en breus paraules, car longuea d'aquelles solia engendrar enuig e dar matèria d'oblidança.

Lo frare pensà un poc, e puix dix: —¿Poria ésser pus breu que un mot?—. —Val Déus!— dixeren los ciutadans—. ¿Quin mot poria ésser aquest que tan comprenguésʔ—. Dix lo frare: —Tant com veurets. E no vull que curets de pus, ne façats pus, sinó aquest mot e les sues significacions. E si ho fets, io us assegur que haurets de ça la gràcia de Déu e de la senyoria temporal e de gents, e de lla la celestial glòria.

—Molt vos pregam— dixeren ells — que'ns declarets lo mot, car molt nos tarda de saber aquell—. Dix lo frare: —Ve'l-vos ací: «Justícia».—

Com de virtut de justícia són diverses actes

Tant tost respòs un dels ciutadans, ab alegre cara: —Moltes laors e gràcies a Déu, bé stic io d'aquest mot; car en tota ma vida, en juí o en consell que sia estat, fos civil o fos criminal, jamés del meu pensament, ne de boca ne de mans mies, no isqué sinó pura justícia, sens tot oi e favor e sens decantar a nenguna part, aitant com per gràcia de Déu io pogués entendre; e ja mils ho entenc continuar e fer d'ací avant, Déu ajudant, pus tan alta obra és justícia.—

Dix lo frare a aquell ciutadà: —Bé està ai-

xò e bé deïts; mas ¿cuidats que en açò sol stia justícia? Hoc, sí Déu ho vol: diverses e moltes altres actes de justícia ha, e haver deu, en l'hom: envers Déu, e envers son proïsme e envers si mateix.—

Dixeren tots: —O frare! per amor de Déu declarats-nos-ho tot—. Respòs lo frare: —Plau-me; mas abans que en als proceesca, hoc e per millor intel·ligència, covè que us declar quina cosa és justícia segons lo seu vocable a la letra, e segons lo seu significat o enteniment moral, axí com l'han definida e declarada los doctors antics.—

Difinicions, ço és declaracions, de justícia, literalment e moral

—Sapiats que, segons lo vocable a la letra, «justícia» vol dir cosa justa e dreta. Açò no cal provar, com tot hom per grosser que sia ho puxa entendre. Quant a l'enteniment moral, aquesta virtut «justícia» és difinitiva en tres maneres. Car, primerament, les leis imperials la difiniren axí: *Iusticia est constans et perpetua uoluntas ius suum cuique tribuendi*. Vol dir que «justícia és ferma e perpetual volentat donant a cascú son dret». Segonament, alguns savis morals la difiniren axí: *Iusticia est uirtus conseruatrix humanae societatis et communis utilitatis*. Vol dir que «justícia és virtut conser-

vadora de humana companyia e de comun profit». Mas, terçament, Sènesca la difiní axí: *Iusticia est naturae tacita conuencio in adiutorium multorum inuenta.* Vol dir que «justícia és una callada avinença de natura, la qual avinença és atrobada en ajuda de molts».—

Laors de justícia

—Ultra aquestes difinicions, lo gran maestre Túl·lius escriví de justícia les laors següents. La primera és que *Iusticia est uirtutum omnium domina et regina.* Vol dir que «justícia és regina e senyora de totes les virtuts». La segona és *quod fundamentum perpetuae commendacionis et famae iusticia est.* Vol dir que «justícia és fundament de perpetual laor e fama». E la tercera és *quod iusticia sine prudentia multum poterit; sine iusticia nichil ualebit prudentia.* Vol dir: «justícia molt pot, hoc encara sens prudència; mas sens justícia no val res prudència». Encara dix més lo dit Túl·lius: que justícia era de tanta eficàcia, que no solament als qui viuen e contracten honestament és necessària, ans encara als malvats. E possa'n eximpli que si lo capità dels ladres en partir la roba no usava de justícia, no hauria durada, car la companya'l mataria o'l derrencliria.

¿Que'ns cal —dix lo frare— per leis ne per

moralitats cercar declaracions e laors de justícia, sinó aquella molt alta, molt breu e del tot comprenent, que han dita los sancts doctors teòlocs, ço és, que justícia ha dues parts e branques: la una és *declinare a malo* (vol dir: «abstenir o guardar-se de fer mal»), e l'altra és *facere bonum* (ço és, «fer bé»)? E com sia cert que tots los affers dels hòmens del món estien en fer bé o mal, e fer bé sia justícia, e abstenir-se de fer mal sia justícia, segueix-se que justícia comprèn tots los affers del món. E per ço no debades justícia és apellada, e és, senyora, regina e mare de totes altres virtuts e comprenent aquelles. Mas encara us ne faré altres declaracions specials.—

Que amar Déu sobre totes coses és acte de justícia

Continuan ses paraules, dix lo frare als ciutadans: —Dessús toqué, si us recorda, que diverses e moltes altres actes de justícia havia, e haver devia, en l'hom: envers Déu, e envers son proïsme, e envers si mateix—. Respongueren los ciutadans: —Bé'ns recorda que axí ho dixés, e us pregam ladoncs, e ara us pregam que'ns ho declarets.—

Respòs lo frare: —Covt que us ho declar e que us ho prove. E per entrada de tal declaració e prova de aquella, deman-vos: ¿qual

és la cosa pus clara que vosaltres havets de Déu en manament?—. Respongueren: —Parnos que ço que nostre salvador beneit, Jesucrist, mostrà e dix de la sua boca, és a saber: «amaràs Déu sobre totes coses e ton proïsme axí com tu mateix»—.

Dix lo frare: —Ver deïts, e bé. En aquests dos manaments penja la lei e los profetes. E io dic que aquests dos manaments són justs e sants, e vosaltres, observan aquells, fets e farets actes de pura justícia.

Ara mostrem-ho. Primerament, en lo primer manament. Deman-vos —dix ell— qual és lo major e el pus sobiran bé que sia e ésser puxa en lo cel e en la terra—. Ells respongueren: —Déu.

—Gran veritat diets. Doncs, com Déus sia lo major e lo pus sobiran bé, amar aquell sobre totes coses, acte és de pura justícia, e lo contrari seria cosa injusta e de gran follia: que algú ço que és més amàs menys, e ço que és menys amàs més. Açò no calria pus declarar; mas encara hi enadeixc açò: Déu ha creat e fet cascun hom de no-res, e Ell és poderós a salvar e a dampnar-lo; e la pus alta cosa que l'hom pot aconseguir és salvació, e la pus trista és dampnació. Doncs, com salvació se aconsegueixca per amar Déu sobre totes coses, ¿parria-us cosa justa ne sàvia amar res als en comparació de Déu?—. —Cert—dixeren ells—, no.—

—Però —dix lo frare—, no entenc a dir que alcú en primera entenció e principal raó am Déus sobre totes coses perquè l'ha creat de no-res, o perquè li dó béns de natura o de fortuna, o per qui li dó vida e glòria, mas perquè és sobiran bé; ne aitantpoc l'am per temor que no'l dampne, car seria temor servil, la qual tots los teòlecs reproven; mas la temor que hom ha a Déu covTé que sia filial, ço és, que'l tema per amor, car vera amor deu ésser mesclada ab temor de perdre l'amat. Entenets-ho?—. Respongueren: —Hoc, per gràcia de Déu.

—Doncs, ¿par-vos provat que servar e complir lo primer manament sia cosa justa e, per consegüent, acte de justícia?—. —Hoc, verament —dixeren los ciutadans.

Que amar lo proïsme així com si mateix, és acte de justícia

—Vengam —dix lo frare— al segon manament, que és amar son proïsme axí com si mateix. Açò ¿és als sinó cosa justa e raonable, e, per consegüent, acte de justícia? Digats-me, per vostra fe: on no hi hagués manament de Déu al món, ¿lei de natura e raonable egualtat no vol e requer que cascuna cosa animada am sa semblant?—. Respongueren: —Cert, sí.

—Doncs, si leis de natura e raonable egualtat requer, e exprés manament de Déu vol, que hom am son proïsme axí com si mateix, ¿és als sinó cosa justa e raonable, e per consegüent acte de justícia? E fer lo contrari seria contra natura e contra justícia, car és contra lo manament de Déu, al qual no's pot ne's deu contrastar. Com, segons dret divinal e humanal, cascú és obtengut de observar lo manament just de son senyor terrenal, e observant aquell fa acte de justícia, e fer lo contrari faria desobediència e cosa injusta, ¡quant més, doncs, és tengut de observar tal manament fet per Déu, qui és senyor de tots los senyors!—

Declaració del manament de amar lo proïsme axí com si mateix

Dix un dels ciutadans: —Sènyer frare, ço que deïts par just e sanct; mas una cosa tenc a gran stranyea, que quasi a impossible: ço és, que io haja amar mon proïsme tant com mi mateix.—

Respòs lo frare: —No'ns entenem. Car lo manament no diu, ne io he dit ne dic, «tant», mas «axí». E notats que diferència ha entre aquest vocable «tant» e aquest vocable «axí»; car «tant» significa quantitat, e «axí» significa semblança. E no és de necessitat amar son

proïsme tant com si mateix, puis lo manament no ho diu; mas «axí» com si mateix, segons diu lo manament; la qual cosa és fort leugera de fer, e justa, e raonable. E veus com no tant solament los sants doctors teòlocs, ans encara los antics filòsofs e los savis morals, concordantment dixeren e scriviren que no deu hom fer a altri ço que no volria fos feit a si mateix. Eximple: ¿sabria't bo, per ta fe, que algú cortejàs e sostragués ta muller, o ta filla, o ta parenta, o encara ta sirventa, o que't levàs ton bou, o ton mul, o altra cosa tua, per engan o per força, o que't fes algun altre oltratge? Pens diràs, si seny has, que no't sabria bo, ans fort greu, e te'n metries a perill de mort per squivar-ho. Doncs, ¿ha al món pus justa ne pus raonable cosa que tu serves semblant en altri? E vet ací cosa justa e acte de pura justícia e de egualtat. Axí mateix, voler en altri semblant que en si mateix és cosa molt justa e de gran egualtat. Digues, què volries per a tu? Pens, si savi est, que diràs ço que comunament les persones discretes dien, ço és: salut, pau, béns de natura e de fortuna a passament sens fretura, e, finalment, la glòria celestial.

Considera, per ta fe, en açò dues coses: la una, que voler semblant per a son proïsme és gran egualtat e caritat, e lo contrari seria gran iniquitat e enveja; majorment, e és l'altra cosa: car per açò tu ne les tues coses no se'n

pijoren ne se'n milloren, ans per aquest bon voler les te crexerà e millorarà Déus, qui és poderós e bastant de dar-ho a tots e a cascú complidament. Doncs, puis res no hi va del teu, leugerament ho pots e deus voler per a ton proïsme. E ab açò amaràs aquell axí com tu mateix. E tot açò és cosa justa e acte de justícia e de gran egualtat, e contra la iniquitat e enveja que dita és.—

Exemple per induir cascú a amar lo proïsme axí com si mateix

—Onda! —dix lo frare— e vosaltres, ciutadans, qui sots haüds per sàvies persones, e tot hom tant o quant discret, ¿no porets ne sabrets voler e dir e fer en aquest pas ço que en semblant, o quasi, volgué e dix e féu un rústic pagès de fora vila? E sé que axí sdevenc. Sapiats que un d'aquests picaplets, no tenint-se per content de quesque fos que'l pagès hagués dit o fet, acordà que'l primer dia que'l veés en ciutat lo deshonràs e l'aminvàs. Seguí's un dia que'l picaplet trobà en plaça al pagès, e devant alguns, per moure'l, dix·li, aprés d'alcunes altres paraules, que pensar devia que ell, ço és, lo picaplet, valia més que ell, ço és, que'l pagès. E jatsia que açò no fos ver, però lo pagès no'n curà, ans ab bon continent, que no se'n reté affainat, respòs e dix

al picaplet: «Bé sé que molts e molts són, sens compte, qui valen més que mi; e que vós siats un d'aquells, què hi pert io? No-res, car ma persona ne mos béns no se'n minven ne se'n pejoren».

Los qui açò oïren levaren grans rialles, havents plaer de la sàvia resposta del pagès. E lo picaplet se enpeguí tot e stec pensiu; e puixs dix al pagès devant tots: «Prec-vos que'm perdonets, que iníquament vós he parlat per moure-us a occasió e, per ma fe, vós havets feta resposta d'hom nat e nodrit no de fora ne de pagesia, mas de ciutat ne de cort real, e encara de casa de religió. E io us he dites vilanes e folles paraules, de les quals me penit, e d'ací avant són a tot vostre plaer». E partiren e foren bons amics.

D'aquesta sàvia resposta exiren dos béns: lo primer és abta satisffacció a les folles paraules de l'adversari, e confusió e reconciliació d'aquell; e lo segon és que dóna norma e forma a cascú de entendre que per lo bé d'altri hom no per res ne'n val menys. De què's segueix que voler per a son proïsme semblant que per a si mateix, és sens dan d'hom. E per consegüent és cosa leugera de voler, e justa, e raonable, e de gran egualtat; e lo contrari seria pura iniquitat e enveja.—

De obres de caritat corporals e spirituals

—Mas cové —dix lo frare— que aquesta amor de proïsme que dita és, ajustem e declarem obres de caritat. Si no, què valria? Com digué l'apòstol: *Caritatem autem non habeam nihil sum.* Vol dir que l'hom sens caritat no és res.

E sapiats que de obres de caritat hi ha dues maneres: la una és de obres corporals, ço és, quant al cors; e l'altra és de obres spirituals, ço és, quant al sperit. Les obres de caritat corporals són set: una, dar a menjar als qui han fam; la segona, dar a beure als qui han set; tercera, vestir als qui són nus; quarta, albergar los pobres pelegrins; cinquena, ajudar a rembre los catius; sisena, visitar los malalts e los encarcerats; e setena, soterrar los morts. Les obres de misericòrdia spirituals són altres set: una, dar consell als ignorants de saber; segona, corregir los errants e fallints e fer-los tornar a via de salut; terça, aconsolar los trists; quarta, remetre e perdonar les hontes e injúries a hom mateix fetes; quinta, mostrar la santa doctrina als qui no la saben, e instruir-los en aquella; sisena, exhibuir o mostrar-se participant en la tribulació del proïsme e ajudar aquell; e setena, pregar devotament a Déu per tots feels deffuncts e per los vius treballants.

Ara a cascú de vosaltres dic: si veïes ton proïsme perir de fam, o de set, o de fret, ¿seràs tant cruel e tant desastruc que de ço que Déu t'ha dat, soberc no li acórregues? No pens vulles tant errar, com dretament tu'l mataries, car scrit és: *Quando potes esurienti subuenire, si non pascis extinguis eum.* Vol dir: «quant pots ajudar al qui mor de fam, si no'l pexes o no li dónes a menjar, tu'l mates». Item, si Déus t'ha dotat de seny e de saber, e veus ton proïsme que per feblea de seny, o per fretura de consell o de saber se va a perdre, ¿no l'instruiràs, no l'aconsellaràs, no'l metràs en via dreta? Gran càrrec n'hauries, e seria perdut en tu ton sen e ton saber. Car scrit és: *In mundo duo sunt quae nil abscondita prosunt: fossus humi census et clausus sub pectore sensus.* Vol dir, que «en lo món ha dues coses les quals amagades no tenen prou: la una és tresor soterrat e amagat dejús terra, e l'altra és seny e saber enclòs dins los pits de alcú, que no's mostra ne fa exercici». Per semblant podem dir de les altres obres de caritat, ací corporals com spirituals. De què no cal pus declarar, car ço que dit hi és basta per a bon entenedor.—

Auctoritats e eximplis a inducció de caritat

—Emperò, per a més induir cascú a les dites

obres de caritat, se poden fer grans raons, La primera és que al dia del juí final e general, Jesucrist, segons ell mateix diu en los sants Evangelis, no darà raó als bons de lur salvació ne als mals de lur dampnació per altres bones o males obres sinó de caritat o del contrari a caritat. Ço és, que no dirà als bons: «car fos homils, e casts, e abtinents, e devots», e axí d'altres semblants virtuts; mas dir los ha: «car haguí fam e donàs-me a menjar, haguí set e donàs-me a beure, e fui nuu e despullat e vestís-me», e axí de les altres obres de caritat, «venits, beneïts del meu pare; posseïts lo regne celestial, lo qual és apparellat a vosaltres». E als mals no dirà: «no fos humils, ne casts, ne devots», e axí d'altres semblants virtuts; mas dir-los ha: «car haguí fam e no'm donàs a menjar, haguí set e no'm donàs a beure, fui nuu e no'm vestís», e axí de les altres obres de caritat, «anats, maleïts del meu pare, al foc infernal, qui és aparellat al diable e als àngels seus reprovats». Diran los mesquins: «jamés nosaltres no't veem famolent, sedejant, ne nuu, ne posat en altres necessitats». Respondrà lo Senyor: «¿e no us donaren mos apòstols, evangelistes e altres sancts moltes doctrines d'aquesta raó? E io mateix de ma pròpria boca dix: *Quod uni ex istis minimis fecistis, michi fecistis;* és a saber: ço que a qualsevol d'aquets poquellets pobres feés, a mi ho fets. Encara dix: *Date elemosinam et omnia dabuntur*

uobis; ço és: «dats almoina e totes coses vos seran dades». Hoc encara, havíets un vers tant vulgar e tant públic que, no solament en libres, ans en parets stava scrit, qui deïa:

Quisquis es in mensa
primo de paupere pensa;
nam dum pascis eum
pascis, amice, Deum.
Pauperis in specie
nam latet ipse Deus.

Vol dir: «O amic, quisque seus a la taula, primerament pensa del pobre: com peixes aquell, peixes Déu; car en la semblança del pobre sta amagat Déu». E totes aquestes e altres doctrines sovén vos eren preïcades en esglésies e en monestirs, e encara en places». A açò los mesquins no hauran tornes, ans tant tost iran a l'infern, del qual per sa mercè nos defena, e cascú que s'hi ajut.

La segona de les dites dues raons sap a valor corporal e encara mental. Digats-me —dix lo frare—: ¿qual és pus honorable e pus benaventurada cosa: dar o reebre?—. Respongueren los ciutadans: —Par-nos que dar—. Dix lo frare: —Massa que és ver, e no de poc. E per ço los sants doctors e los filòsofs se acordaren e dixeren: *Beatius est dare «magis» quam accipere.* Vol dir que «pus benaventurada e pus valerosa cosa és dar que reebre». E tot hom qui seny haja ho pot e deu conèixer, almenys en ço que'l donador en son donar demostra majori-

tat de si, valor, honor, ricositat e liberalitat, e lo reebedor en son demanar e en son reebre demostra de si poquea, mesquinea, pobrea, vergonya e altres misèries. Vejats quant ha de la una condició a l'altra.

Però —dix lo frare— sapiats ací una cosa assenyalada, ço és, que aquestes dues derreres raons, o alcuna d'aquelles, no prengats ne façats per causa principal o final, ne per primera intenció a fer obres de caritat. No la primera, per sguart del primer cap, ço és, de haver guardó, car semblaria voler cambiar dues mealles per un diner, o fer la mercaderia que dien les leis imperials: *Do ut des*, *facio ut facias;* ço és: «io't dó perquè'm dons, e't faç perquè'm faces». Car ab Déu no's cové tal cambi ne tal mercaderia. Ne per sguart del segon càp, tocant temor de la pena d'infern, car seria temor servil, que és cosa dolenta e reprovada, segons és dit. Ne aitantpoc la segona raó, car poria saber a vanaglòria e seria cosa perduda. Mas la primera intenció e la principal e final causa de fer obres de caritat sia per sola amor e reverència de Déu e per caritat e compassió del proïsme en sguart de Déu. E si ajuntar-hi vols les dites dues raons, hages-les per accessòries e inductives. Bé, emperò, pots haver ferma sperança en Déu que per les dites e altres bones obres que faces, Déu te endreçarà e perdonarà tos peccats e't darà de ça la sua gràcia e de lla la sua glòria.

E prec-te que't sovenga una cosa, la qual casi a tots dies veu hom: anc no fo, és, ne serà hom qui per dar per amor de Déu vengués a menys, ans la sua casa e dels seus successors tots temps fo e serà prosperada e multiplicada. E per contrari, uns hòmens dolents, trists e buits de caritat, encara que a temps sien vists avançar e multiplicar, emperò a la final, ells en lur vida e vellea, o aprés mort d'aquells lurs hereus, encorren desastres, e perden ço que han, e romanen deserts e desfets, e van per mal cap. E no sens raó, car scrit és:

Quod non habet Christus
tollit fiscus.

Vol dir que ço que no ha Crist o sos pobres, se pren o toll lo fisc, ço és, la senyoria temporal.

E doncs —dix lo frare als ciutadans—, ¿par-vos que fer obres de caritat sia obra sancta e profitosa e justa, e, per consegüent, acte de justícia?—. Respongueren los ciutadans: —Certes, hoc.—

Que virtut de fe és acte de justícia, e axí d'altres virtuts

—Parlat havem —dix lo frare— dels dos caps dels actes de justícia: un envers Déu, altre envers lo proïsme. Resta que parlem del

tercer cap, qui és en cascú vers si mateix. Pensats e imaginats —dix lo frare als ciutadans— totes aquelles virtuts que l'hom en si e envers si deu haver, e tots los vicis que deu squivar, e fundar-vos-ho he tot en actes de justícia. Ara començats a qual vos vullats.—

Respòs un dels ciutadans: —Parlaríem primerament de fe, la qual par que sia fonament e primera de les set virtuts principals, que són fe, sperança, caritat, justícia, temprança, fortalea e prudència.—

Respòs lo frare: —Molt ho deïts bé, majorment com toca a l'hom envers si mateix, e encara envers Déu. E per entrada deman-vos si sabets quina cosa és fe—. Respòs aquell ciutadà e dix: —Après he que fe és creure ço que hom no veu.—

Dix lo frare: —Ver deïts. Deman-vos, encara, si havets ànima—. Respòs lo ciutadà: —Ben sé que hoc—. Dix lo frare: —¿Havets-la vista jamés?—. Respòs lo ciutadà: —No—. —Doncs —dix lo frare—, ¿com sabets que hajats ànima, si vista no la havets?—. Respòs lo ciutadà: —Aital és ma creença; si no, par-me no pogués haver vida.

—Avant —dix lo frare—. —¿Qui fo vostre pare?—. Respòs lo ciutadà: —Sènyer, en Ramon—. —E com ho sabets vós?—, dix lo frare. Respòs lo ciutadà: —Car ell tenia mi per fill e io ell per pare, e tal era la sua creença e la mia e de tots los qui'ns coneixien—.

—Mas ¿d'altra guisa —dix lo frare—, vós no ho sabets pus certament?—. Respòs lo ciutadà: —No.

—Doncs —dix lo frare—, ¿per fe creets aquestes dues coses de vós mateix: la una és que havets ànima, e l'altra és que fos fill d'en Ramon?—. Respòs lo ciutadà: —Hoc.—

E lo frare dix: —Si per fe creés de vós aquestes dues coses, ¿e no és pus raonable e pus justa cosa que de Déu e en Déu per fe creegats lo seu ésser divinal e lo seu poder infinit e les altres sues excel·lències, segons les doctrines dels sants profetes, apòstols e evangelistes, e specialment segons los dotze articles de la fe contenguts en lo Credo, a les quals coses ulls e cor d'hom no són bastants, mas los ulls de la fe? E per ço dix l'apòstol sant Pau: *Iustus ex fide uiuit.* Ço és, que «l'hom just viu, o ha vida, de la fe, o per la fe». E si per ventura en ço que dit he volets encara duptar, io us en daré apparents senyals e clares proves que hi ha; e senyaladament tres, entre les altres.

La primera prova és los dits scrits dels sancts profetes, apòstols e evangelistes e doctors de sancta Ecclésia, qui són en molt gran nombre e qui en diverses e lunys temps parlaren cascun per si e separadament en tanta concòrdia que, on fe no hagués al món, no és hom tant o quant assenat que en lurs dits e scrits puxa ne deja raonablement fer dupte.

Ne és semblant a veritat que tants e tals haguessen tots mentit o scrites coses no veres, ne açò se deu acostar a creença de algú qui haja sen.

La segona prova és la bellea dels cels, lo moviment lur, lo cors e la influència del sol, e de la luna, e de les steles, e dels signes, e dels elements, e la terra, e la mar, e les grans e maravelloses coses que hi són, les quals enteniment de hom no pot compendre. Per què havem a creure e a dir que tot proceeix del poder infinit e de la ordonació e voler de nostre senyor Déu, e per consegüent no podem negar d'Ell ço que dit és, ans perfetament ho havem a creure e a confessar.

E la terça prova és los fets del món. ¿Havets-vos presa guarda e haüda vista en nostres temps quants e quals axí ecclesiàstics com seglars senyors, poderosos prínceps, reis, barons e altres, per lurs malvades obres e per lur vida reprovada, han feta leja e cruel fi, uns a coltell, altres a mort sobtana e altres en diverses maneres penals e leges, sens tot enginy e obra humanal? ¿D'on vos par que açò vingués?—

Respongueren los ciutadans: —Fermament creem que de la disposició divinal e dels seus secrets e abisals juís.

—Axí és ver sens tot dupte—dix lo frare—. E per corroboració —dix— aquestes coses se poden al·legar. Primerament, les paraules de

l'apòstol sent Pau, com dix: *Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur*. Vol dir que «la creatura, ço és l'hom, pot e deu entendre les invisibles coses de Déu per les coses no visibles que són fetes e's fan», ço és, altes e maravelloses, axí com les que havem dites dessús en les dites proves, e axí com són altres moltes e diverses a les quals enteniment creat no bastaria, mas sola ordonació e voler de Déu e la seva omnipotència infinida.

Encara més —dix lo frare—, ¿volets veure pus ubertament e conèxer la gran virtut e gran mèrit de la fe? Legits e considerats en los sants Evangelis, e trobarets que la sanitat de ànima e de cors e les gràcies que les gents aconseguien de nostre salvador beneït Jesucrist totes los eren per ell atorgades per mèrit de fe. Eximple de la Magdalena, de la Cananea, del Centurió, dels lebrosos, dels cecs, dels contrets, e de diverses e molts altres langüents, que a cascú lo Salvador, quant li faïa la gràcia, deïa: *Fides tua te saluum fecit;* ço és: «la tua fe t'ha fet saluu». Doncs —dix lo frare—, provat me par que la virtut de fe és cosa de gran raó e justa, e, per consegüent, acte de justícia.—

Respongueren los ciutadans: —Per cert, hoc—. —Ara, pus tant és —dix lo frare—, proceescam a altres virtuts, e demanats de qual vos plàcia.—

Que squivar vici de gola e altres, e exercir lurs contràries virtuts, és acte de justícia

Respòs un dels ciutadans: —Paria'm no us deguéssem enujar ne fer pus procés d'aquesta matèria, car de ço que dit és, tot hom discret pot traure semblant juí de altres virtuts en acte de justícia, segons la qualitat de cascuna d'aquelles; mas parlàssem de vicis squivar, specialment de alscuns, que no sé entendre com se puxen squivar del tot en acte de justícia, així com és vici de gola; car convendria que tota vegada io menjàs a cert pes e begués a certa mesura, ço que'm sembla cosa difícil e inconvenient.—

Lo frare respòs e dix al ciutadà: —Par-me que de poc estigats empatxat. Ara atenets ací. Sapiats que alscuns vicis són que de si, e'n si, tota vegada, per la frevoltat humanal, no's poden esquivar. E per ço en tal cas l'hom no pecca, almenys mortalment.

Així mateix, les virtuts contràries a aquells vicis, per la dita frevoltat no's poden tota vegada metre en operació de ple a ple, e ja per ço l'hom no'n pert son dret ne son mèrit, ans guanya a aquell segons més e menys de la operació. Ara, per veure e per entendre açò pus palpablement, dic a cascú de vosaltres, parlant d'aquest vici de gola e de

la tua contrària virtut, que és abstinència: en la tua imaginació fes un cercle redon ab compàs, e per consegüent ab punt en mig. ¿Vols saber qual és lo ple d'aquesta virtut d'abstinència? Dic-te que menjant e bevent poc, a sola sustentació del cors. ¿E vols saber on està aquest ple de virtut? Dic-te que entorn o prop lo punt d'enmig del cercle. Mas, ¿hauràs e poràs tota vegada, e en tot cars e loc, estar en aquest cest o punt egualment? Dic que no. Car sdevé's que has major talent e major set unes vegades que altres, o que has alcun avantatge de vianda, o que est en convit o en noces; e ladoncs, per aquesta virtut, pots del punt d'enmig anar tro en la ralla del cercle a part de dins, sens vici, menjan e bevén suficientment e bé, segons lo teu covinent apetit e segons comun menjar e beure cortès atemprat. En altra manera, en convit o en noces pories irritar los convidants e convidats, car daries apparès que t'agradasses poc d'ells, o del convit o de les noces. Emperò guarda-hi aquests nodriments, car sens aquells encara lo poc menjar tornaria en vici per les males circunstàncies.

Primer, que, si est convidat, no sies curiós o ansiós de la qualitat o quantitat de les viandes, axí com alguns folls, que tantost com són en la casa se prenen d'açò esment e ho susanyen e ho desdenyen. ço que és és gran vilania.

Segon, que ans de seure, digues, o dir lexes o speres, lo vers o la oració special que's pertany a la taula; e si lo dir ve a tu e no hi sabs als, senya almenys tu e los altres e la taula e digues lo *Pater noster*. E a la fi del menjar fes les gràcies a Déu e al convidant que s'hi pertanguen, en cas que tu sies convidat. E no te'n prenga axí com a alscuns que tant és mal lur nodriment e lur cuita, que res no hi esperen, ne encara se curen senyar; e merexerien que al primer bocí los hi entràs un bon diable; e axí s'esdevé a vegades.

Terç, que ans que comences a menjar te vage lo cor als pobres, que hagen lur bona part en quant sia en tu.

Quart, que prengues les partides de la vianda ab covinentea de temps e de tempre, e no cuitadament ne soberga; axí com alscuns, que a penes són asseguts a la taula, ja volrien haver tota la vianda devant e a colp en lo ventre, e se'n meten sobres en la boca e la mengen mal mastegada, tant que són vists deglutir aquella; hoc e se'n cuiten tant, que a vegades, per la calentura de la vianda s'escalden los paladars e la lengua, ço que és gran legea e dan lur mateix.

Quint, que esties e menges assentadament e ab bon gest, e no així com alcuns, que no poden estar segurs a la taula, ne callar, e fan leig galip de si mateix; specialment que quant prenen la vianda, més acosten la boca a la mà

del bocí (o, en son cars, de la copa) que la mà a la boca, ço que és gran bestialitat.

Sisè, que, en general, de la vianda e del vi prengues en tal o tanta quantitat que sia deçà e luny de golofria e deçà luny de embriaguesa, car si axí no ho faïes, passaries la ralla e exiries fora del cercle de la virtut, e daries en lo dit vici de gola, qui és fort vil e molt noïble a l'ànima e al cors. E per ço diu una auctoritat de medicina: *Plures occidit cibus quam gladius.* Vol dir que «més hòmens mata vianda que coltell». E aço's diu de vianda presa diversament e destemprada; on consellen los metges a cascú que en pendre la vianda no vulla seguir tot son apetit, ans la prenga axí tempradament que a la fi del menjar li romanga queucom de appetit, car açò és cosa de gran sanitat.—

De ociositat

—Semblant podem dir de altres vicis e de lurs contràries virtuts: que hagen o haver puxen ralla o mida; axí com ociositat, que és spècia de perea. No pensats que tota ociositat sia vici, ans és escrit: *Ocium non quo euanescit sed quo recreatur uirtus irreprehensibile iudicatur.* Vol dir que «ociositat, no aquella per la qual la virtut se esvaneix o s'apaga, mas aquella per la qual la virtut és recreada, no és

reprenedora». E per abreujar, dir-vos n'he un eximple qui ho mostrarà assats clar.

Era un prom ermità de sancta vida, que lonc temps havia estat en son ermitori, dins pregon desert. E un dia, com ell hagués dites totes ses hores, e aprés d'aquelles hagués fet exercici corporal lavorant en uns petits hortells de son ermitori, e fam no'l mogués encara a son pobre dinar, pres-se a jugar ab qualque petita bestiola mansa que tenia, axí com lebre o perdiu o semblant. E jugant axí, venc un balester de mont, e acostant-se a l'ermitori veé lo joc que'l prom menava ab la bestiola; e dix a si mateix: «O d'aquest pagès orat! Hom lo té per sant e veus quines badomies fa; bé jugaria ab als si podia».

Açò en sperit de Déu conegué lo prom; e per tal que'l balester no se n'anàs mal edificat, quan fon prop d'ell e's foren saludats, lo prom, fenyent-se ignorant, demanà al balester que era açò que aportava, designant devés la balesta. Respòs lo balester que balesta era. E lo prom li demanà a què era bona. Dix lo balester que ab aquella sagetava e matava les bèsties salvatges; e lo prom li pregà que li mostràs com ho faïa. E lo balester per mils mostrar-lo-hi parà la balesta e encastà-hi una sageta, e asestà a qualque senyal, donant entendre al prom que axí asestava a la caça, e puis desparava la balesta e matava o nafrava si podia la caça. Lo prom, fenyent-se maravellat e

mirant a totes parts la ballesta axí parada, tenia a noves lo ballester, tant que ell dix que massa tardava a desparar la ballesta. E lo prom dix que'l leixàs mirar, que quina cuita ne quin afany li era. Respòs lo ballester, e dix que, si gaire tardava, trencar s'hia lo braç, o la corda de la ballesta, o s'aflaquiria molt.

E lavors, doncs, lo prom parlà per de veres, e dix al ballester: «Tot açò he fet per dar-te entendre la follia de ton pensament. Digues-me: si aquesta cosa», dient-ho de la ballesta, «que és sens ànima e sens sentiment, no pot sofrir durada de treball, ans trencaria o s'aflaquiria, segons tu mateix dius, ¡quant més la mia carn sensible, e flaca e dolenta, defalliria, per contínue treball, que no poria servir a Déu! E axí, no't maravells si aprés mon treball, que hui he haüt, primerament de la pensa dient mes hores, e puis del cors lavorant en aquests hortells, faç aquest petit deport per alguna recreació». Lo ballester confessà son peccat, e demanant e obtengut perdó del prom, partí's d'ell».—

Continuant ses noves, dix lo frare als ciutadans: —¿Havets prou en açò, o volets-hi més declaracions?—. Respongueren: —Prou hi ha; parlem d'als.—

De ira o de fellonia

—Axí mateix —dix lo frare— podem dir de ira o de fellonia, que tot és una cosa. ¿Cuidats vós que tota ira sia peccat? No pas, ans vos diré pus fort que cas hi pot haver que no irèxer o no enfellonir-se seria peccat. Axí és scrit per sants doctors: *Sicut irasci abs re peccatum est, ita non irasci cum re, peccatum est.* Vol dir que «axí com iràxer o enfellonir-se sens raó és peccat, tot en axí no iràxer o no enfellonir-se quant hi ha raó és peccat».

En la santa Scriptura se llig d'aquell valent hom Finees que per zel de la lei de Déu féu homei; e diu allí mateix: *Et reputatum est ei ad iustitiam;* ço és, que «tengut li fo a justícia», car ço per què féu l'homei era capital injúria de la lei de Déu. Què més? Lo profeta David (e toquen-ho en alscuns locs los sants evangelistes) dix: *Irascimini et nolite peccare;* ço és, que diu a cascuns: «enfellonit-vos e no vullats peccar».

Jo dix a cascú —dix lo frare—: si oïes dir o veïes fer alcuna malvada cosa, specialment que fos blasfèmia de Déu o de la sua lei, o de nostra Dona, o dels sancts, callar-t'ho hies? Cert, estaria't mal si no daves aparès que fos mal dit o mal fet, e que hi féssets ço que's pertany a bon zelador de Déu e de sa lei, e de

la sagrada mare sua, e dels altres sancts. E ja per ço dix lo savi Salamó: *Interdum melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis.* Vol dir que «a vegades més val ira que rialles, car per la tristícia de la cara se corregeix lo coratge del delinqüent».

Però notats ací que les dessús possades paraules, allà on diu: *Et nolite peccare,* no són dites sens gran misteri. E los sants doctors noten sobre aquelles moltes coses, specialment que la cosa mal dita o mal feta podem e devem tantost aïrar, mas no tantost la persona del deint o faent, ans la devem caritativament corregir segons la doctrina evangelical, e fer en quant sia en nós que'n faça penitència e esmena. E seria tan obstinat que res no'n vulla fer, que procurem que senyoria o cort hi meta la mà e que s'hi faça ço que s'hi pertany per zel de la lei e de la justícia de Déu.

E ço que dit és dessús, en lo present capítol se pot mils averar e fundar per les paraules e obres de nostre salvador beneit Jesucrist recitades en molts e diverses locs dels sants Evangelis, les quals totes són nostra instrucció e nostra doctrina. Car porets veure per aquelles clarament que deint o faent qui'ls vol, denant lo Salvador, cosa no deguda, tantost ell d'allò mostrava indignació de paraula o per obra. E senyaladament en la temptació diabolical a si feta, de idolatria, que era excessiva

injúria de la sancta divinitat. Item, en les paraules de sant Pere cuidant o entenent embargar la passió del Salvador quant ell la hi revelà secretament. Item, en lo embargament que els deixebles faïen als fadrins pocs, de no acostar-se al Salvador: *Quod indigne tulit.* Vol dir que ho pres a indignació, ço és, a fellonia. Item, quant en lo temple derrocà e lençà les taules de vendedors e dels cambiadors, e foragità del temple los venents e comprants, blasmant-los e deint que del temple, que era casa de Déu e de oració, faïen spluga de ladres. E, per semblant, en diverses altres locs dels sancts Evangelis.—

Continuant ses paraules, lo frare dix als ciutadans: —Actenets, emperò, que ço que he dit en los presents e precedents dos capítols no's pot entendre a aquells vicis, ne lurs contràries virtuts, los quals no han ne haver poden ralla o mida ne tempre; ans, en qualque manera tocàssets a aitals vicis, peccaríets mortalment. E sapiats que són molts més e pus greus, axí com homei, furt, adulteri, sacrilegi, fals testimoni, e semblants. E axí guardats-vos-en e pregats Déu que us en guart.—

Declaració de misericòrdia, e com no és contrària envers res a justícia

Un dels ciutadans, qui molt en la dita col-

lació havia callat, dix al frare: —En gran pensament he estat e estic; e veus de què. Vós altament e bé havets loada virtut de justícia, e io he oït dir tots temps que gran virtut és misericòrdia; e par-me que aquestes dues virtuts hagen contrarietat e no's puxen fer ensemps, almenys en juís; car faent justícia cessa misericòrdia e faent misericòrdia cessa justícia. Doncs, com ho farem?—

Respòs lo frare: —O Déu! ¡e quants són qui nomenen misericòrdia e no saben què s'és! E par-me que vós siats un d'aquells; si no, no diríets tan gran error. Car que misericòrdia sia gran virtut, ver és, mas que haja contrarietat e que no's puxa fer ensemps ab justícia, és gran error o gran ignorància, com en veritat justícia e misericòrdia se avenguen molt bé e puxen estar ensemps sens fer nosa la una a l'altra.

Ara vullats-ho apendre. ¿Sabets què vol dir misericòrdia? A la letra, «misèria en lo cor». ¿E sabets qui és son significat e son exercici o sa operació? Io us ho diré. Possem axí: vós sots jutge, o assessor, o conseller, en fet o en juí, d'un creminós qui a veritat se troba culpable; dic que li devets haver misericòrdia. E veus com: ço és, que vós hajats misèria e desplaer en vostre cor com aquest ha errat e com vós l'havets a jutjar o a punir; e que no li façats cara ne gest cruel, ne terrible, ne procés capciós, mas cara e gest

de just e de compassible jutge, e li façats bo e just procés, si's vol sia espatxat, e l'induescats benignament a paciència, hoc encara a penitència, e a fer fi de bon cristià, pus apparega de sa culpa, de manera que, ja que pert lo cors, no perda la ànima en quant puxats.

E açò és la misericòrdia e son significat, e son exercici e operació. Mas que flixar al criminós en tot o en part la pena o penes de la lei o del fur, sia misericòrdia, ja Déu no ho vulla, ans açò appellen los teòlocs «cruel miseració», e és capital peccat. E veus per quantes raons.

Primera, car és fet contra la justícia de Déu e contra exprés manament seu, qui diu: *Maleficos uiuere non pacieris;* ço és, que diu a cascun senyor o jutge terrenal: «no sofires viure los malfeitors».

Segona, que és emblar e tolre son dret a la part privada acusadora e denunciadora, no sens gran peccat ne sens càrrec de restitució. E per ço aital misericòrdia, com cuidats dir, no pot ne deu ésser en lo jutge, mas en la part. Possem axí: a cascú de vosaltres dic: si contra tu principalment era comès alcun delicte o crim, e per reverència de Déu volies haver compassió del criminós e remetre e perdonar-li ta pròpria offensa e ton dret propri, açò seria caritat e n'hauries mèrit; mas que tu sies jutge o assessor o conseller, e per compassió flixes en la justícia en tot o en part, no és als

sinó levar lo mal del criminós e carregar-lo a tu mateix, de què romans obligat de restitució, a la part per aquell cas, e a la cosa pública (e a cascun singular d'aquella en son cas) per tots los cases de crims d'allí avant esdevenidors. Car, segons recita Salústius, e foren paraules originals de Cató: la punició d'alcun crim no's fa tant per aquell crim, car ja és passat e no ha altre remei, com fa per los esdevenidors crims que sien squivats. Doncs, si tu est jutge assessor o conseller [e] no castigues lo passat crim, romans e est causa e occasió dels crims esdevenidors. Considera, doncs, e veges quant càrrec ne prens e si tu e tot ton linatge seríets bastants a restitució del càrrec.

E terça, que, per consegüent, és fraudar, nafrar e destrouir la cosa pública, la qual e los singulars d'aquella cuiden estar segurs en confiança de la justicia e dels regents d'aquella, e troben-s'hi decebuts e dampnegats. Car, cert és que no punir los crims és multiplicar mals e nodrir molts malfeitors.

D'açò pusc dar e mostrar dues proves clares. La una és molts e diverses dits de Déu e de sancts doctors, e de filòsofs e savis morals que tots temps cridaren per açò e'n scriviren diverses auctoritats, e entre les altres les següents. Lo salvador nostre Jesucrist beneit dix: *Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.* Diu a cascuns jutges: «no vu-

llats jutjar segons la faç, mas jutjats dret juí». Lo profeta diu: *Beati qui custodiunt iudicium et faciunt iustitiam in omni tempore.* Vol dir: «Benaventurats són aquells qui guarden juí e fan justícia tots temps». Sant Crisòstom e altres parlaren molt larc d'aquesta matèria; e, prenén-ne les lurs pus breus paraules, dixeren: *Impunitas parit ausum*; ço [és], que «no punir los crims, engenra gosar de fer-ne molts». Encara dixeren: *Scelera dum non uindicantur increscunt;* ço és: «los crims dementre no's ponexen crexen». Item Sèneca, excel·lent moral, dix: *Bonis nocet qui malis parcit;* ço és, que «aquell qui perdona als mals nou als bons». Encara dix: *Qui non uetat peccare cum possit, iubet.* Vol dir que «aquell qui ha poder de vedar o de castigar peccat e no ho fa, aquell aital mana que sia fet peccat». Finalment, molts altres, hoc e les leis imperials, han parlat tant largament d'aquesta matèria que seria enuig de recitar.

L'altra prova és clara speriència. Quasi tots dies veurets, d'un temps ençà, quants homeis, furts, violències, invasions e altres crims se són fets e's fan, e crexen e multipliquen de dia en dia. E què ho fa? Cert, la poca punició e la poca justícia que s'hic fa. De açò crida tot hom, e negun no hi proveeix. Gran temor he que no hi torn sobre lo cap d'aquells qui'n són en colpa o en causa; e ells no deuen duptar que no's faça, a la larga o a la breu, per

obra e per misteri de Déu. E pus no dic sobre aquesta matèria.—

QUANT ÉS CARREGÓS E ENORME PECCAT FER FALS TESTIMONI PER ESTALVIAR HOM CRIMINÓS DE MORT

—Per ço que dit és en lo precedent capítol, e per altres raons —dix lo frare—, són fort reprenedors e leialment punidors uns nicis hòmens ultracuidats qui dien qui per stalviar un hom criminós de mort, no duptarien de fer fals sagrament e fals testimoni. ¡Ah, traïdors, falsaris, abominables a Déu e al món! ¿E com poden dir ne imaginar tanta malvestat? Veus quant cuiden fer, que molt pus greument pecquen e delenquexen que no ha fet lo criminós, lo qual cuiden estalviar.

La raó és aquesta. Certa cosa és que molt pus greu és peccar en la persona de Déu que no en la persona del proïsme; e com Déu, segons ell mateix diu e axí és, sia veritat, e jurar en ell no sia sinó fer d'ell, e en ell fer, mal de veritat; e en tal cars los traïdors falsaris aitals en quant és en ells facen de Déu, e en Déu fer mal de mentira e de falsedat, e en quant poden lo falsifiquen e'l reneguen; segueix-se que pequen en la divinal persona, e l'ofenen molt pus greument que no féu lo criminós, sia homeier o ladre o quiny se vulla, que peccà en la persona del proïsme.

Més avant, aquests aitals emblen e tol·len a la part privada son dret, no sens càrrec de restitució, e dampnegen tota la cosa pública, segons declarat és dessús en semblant; per què's merexeria que hom los tallàs la lengua sol per dir tals paraules; e si de fet ho faïen, que'ls cremàs hom tots vius, e encara no seria condigna punició.—

Que per precs ne per sguart d'amics no deu fer hom res que sia deshonest, e prova-ho per moltes auctoritats e exemplis

Dix un altre dels ciutadans al frare: —Sènyer, cové que hom faça queucom per sos amics; si no, poria perir amistat—. Dix lo frare: —No us entenc. Declarats vostres paraules.—

Dix lo ciutadà: —Ves per què ho vull dir: un hom és caigut en qualque crim, e és mon amic, o me'n preguen mos amics. ¿No li seré favorable o ajudador en son cars?

—O tan àvol paraula! —dix lo frare—. ¿Què volets vós dir aquí? Axí, que vós volets dir que, si en lo juí de tal hom cabets com a jutge, o assessor o conseller, que'l favoregets, e, si com a privat, que l'emparets e li ajudets.

—Per tot axò ho dic — respòs lo ciutadà.

—Oh, mala anc nasqués!— dix lo frare—. ¿E no havets vergonya de pensar ne dir tals paraules?

—Doncs què faré? —dix ell—. ¿Perdre'm ab mos amics?

—Doncs —dix lo frare—, ¿més amats perdre-us ab Déu e ab vós mateix que ab vostres amics? Ara escoltats e conexets vostra gran error. Sapiats què dix un sant doctor appellat Pròsper: *Sic diligendi sunt amici ut errores eorum non diligantur; qui enim diligit alium consentiendo malo, non illum diligit, sed potius odit et se ipsum damnat. Bis enim peccat qui peccatum obsequium accomodat.* Vol dir: «los amics axí volen ésser amats que lurs errors no sien amades, car qui ama altre consentint-li mal, no l'ama, ans l'avorreix e dampna si mateix; com dues vegades pecca aquell qui al peccat d'altri dóna complacència o consentiment». Item, dix lo gran maestre Túl·lius: *Nulla est excusatio peccati si amici causa peccaueritis, et maxime in re turpi ubi duplex peccatum est.* Diu a cascú: «No has escusació neguna del peccat si peques per raó de l'amic, e majorment en cosa leja, on ha doble peccat». Item, dix ell mateix: *Amici vitia si feras, facis tua;* diu que «si tu sofers los vicis de l'amic, aquells fas teus propris». Item, dixeren alguns sancts doctors: *Proprie deffensor est qui deffendit innoxium.* Dien que «aquell és pròpriament defenedor qui deffèn lo no culpable». Encara dixeren: *Socius fit culpae qui nocentem iuuat.* Vol dir que aquell qui ajuda al colpable se fa companyó de la colpa de aquell.—

E lo ciutadà qui les paraules dessús posades havia dites, s'envergonyí; però, a qualque color, dix al frare: —Gran veritat deïts, mas vénen a vegades unes pregàries armades que no hi pot hom tenir.

—Hosta! —dix lo frare—. ¿Com tendríets a prova de ballesta, que a paraules no puxats tenir? Vós fets-ho axí com un ciutadà de Roma apellat Rucílius, del qual recita Valèrius Màximus aitals peraules: *Cum amici cuiusdam iniustae rogationi resisteret atque his per summam indignationem dixisset: «quid ergo michi oppus est amicitia tua si quod rogo non facis?», respondit: «immo quid michi tua si propter te facturus sim aliquid inhoneste?* Vol dir: «Com Rucílius contrastàs a injusta pregària d'un seu amic e aquell ab gran fellonia li dixés: «què he obs io ta amistat si no fas ço de què't prec?, respòs Rucílius: «mas ¿què he io obs la tua si per tu he a fer res deshonestament?» E aquell amic, conexent sa error, anà-se'n envergonyit.—

En qual manera pot hom guanyar e posseir riquees sens peccat mortal

Los altres ciutadans dixeren a lur companyó qui ço que és possat en lo precedent capítol havia dit: —Lexem axò, que, en bona fe, [és] de àvol matèria, e parlem d'una cosa la qual pus

comunament toca los hòmens del món, e fa-la bon saber.

—Què és axò? —dix lo frare—. Dixeren ells: —Digats-nos, ¿guanyar riquees e posseir riquees, és peccat o no?.—

Respòs lo frare: —Maravella és que açò ignorets vosaltres; però dir-vos he ço que io hi entenc. Sapiats que jatsesia les riquees sien causa de molts laços e de molts perills, emperò, responent dretament a vostra demanda, dic que, si hi servats les coses que us declararé, no és peccat; en altra manera, sí. E dar-vos n'he eximpli e prova: cert és que molts sancts patriarques, reis, prínceps, barons e altres guanyaren e posseïren grans e poderoses riquees sens peccat mortal, ans visqueren e moriren sancts hòmens. E veus breument tres coses que hi servaren, e que hi servarets.

La primera és guanyar-les justament e honesta, e sens engan, e sens frau, e sens barateria, e sens jactura, e sens prejudici d'altri; mas plenament ab cura e conreament, e cullites de fruits de la terra e de animals, e ab justa mercaderia, o altra art honesta, o ab just e honest servei, o per legítima successió.

La segona és dispensar o administrar-les degudament satisfaent delmes e primícies a la Esgleia e als servidors de Déu, e faent-ne part covinent als pobres per caritat e reverència de Déu, e prenent-ne a la tua persona o a la tua casa e companya part soficient. E no te'n prenga

axí com aquells per qui Sèneca dix aitals paraules: *Magna dementia est haeredis sui res procurare et sibi omnia denegare*. Vol dir que «gran follia és procurar les coses de son hereu e denegar-les totes a si mateix»; axí com fan alguns malastrucs servents de la peccúnia, que n'han assats e per a ells ne per a llur casa e companya no'n gossen o no'n volen pendre part alguna, sinó ab excessiva escassea o mesquinea, ans ho avancen e ho stogen tot per a son hereu, e no saben a vegades qui serà, e viuen e moren fort miserablement. De què en aitals, comunament e de més, se'n segueixen dos desastres. Lo primer és que muller o altres de sa companya fan per necessitat alcuns inconvenients. Car diu Casiodorus: *Sub quadam necessitate peccare creditur cui necessaria non praebentur*. Vol dir que «sots alguna necessitat creu hom que pecca aquell al qual no són dades les coses a si necessàries». Lo segon desastre és que per aquest peccat, com l'hom aital és escàs e cruel a si mateix e a sa companya, Déu permet venir sa heretat en mà d'àvol hereu, qui prestament ho guadeix e ho gasta, en tant que quasi és vist desexir-se'n tost, axí com de fexuga carga.

E la terça de les dites tres coses servadores és lo consell que hi dóna lo profeta deint: *Diuitiae si affluant, nolite cor apponere*. Vol dir que «les riquees si abunden, no hi vullats possar lo cor». E io —dix lo frare— dic: no possar lo

cor ne la sperança en les riquees, mas en nostre senyor Déu, retent-li laors e gràcies de aquest benifet e regonexent que aquell e tots altres devallen de la sobirana font de la sua infinida bonea.

—E axí —dix lo frare—, si aquestes coses hi servats, podets guanyar e posseir justament riquees; car lo mal no és en elles, com sia cosa creada per Déu, mas és, o pot ésser, en l'hom, per mal guanyar o per mal administrar aquelles. E axí servats-hi les coses que dites he, e Déu prosperar-vos ha de ça per gràcia e de lla per glòria.—

SEGUEIX-SE LA SEGONA PARTIDA DEL PRESENT TRACTAT

Lo primer capítol de la qual és raonament per haver entrada doctrina de regir qualsevol offici públic leialment e diligent.

En aquestes paraules fo vist als ciutadans que'l frare volgués fer fi, e callaren. Mas ell los dix tantost: —Tro ací me havets interrogat e io us he respost; ara apparia'm que io us degués interrogar de alcunes coses e que'm responguéssets a aquelles—. Dixeren ells: —Plaunos; digats-nos ço que us plàcia, e respondremhi axí com Déus nos administrarà.

—Jo sé —dix lo frare—, e tot hom sab, que vosaltres sovén cabets e sots disposts a cabre en los oficis e en lo regiment d'aquesta ciutat. Volria fort saber com li va. Ne pensets que açò deman per sospita que haja de vosaltres ne per encercar vostres obres, car, sí Déu me ajut a mi, io creu de vosaltres e d'alcuns que

conec que hi haja retuda vostra lealtat e vostra diligència; mas deman-ho per zel que he a la cosa pública d'aquesta ciutat, la qual volria que Déus prosperàs e avançàs. E si ma pobra doctrina hi podia res profitar, faria-hi ço que fos en mi, volenterosament.—

Respòs un dels ciutadans, e dix al frare: —Ans ardidament cercats les obres de cascú. E en aquest cas, cascú deu parlar per si mateix. E dic primerament, per mi, que só prest de estar-ne a compte e a raó denant Déu e hòmens—. Altre ciutadà respòs: —Jo dic axí mateix per mi—. Mas altre d'ells estec un poc pensiu, e puis dix als dos qui ja havien parlat: —¿Havets vós bé pres esment de les paraules del frare pus prop dites? A mi és vejares que són dues de gran substància, ço és: que hi hajam retuda lealtat e diligència. E per ma fe, quant a la primera, que diu lealtat, io juraria de creença que'n vaja bé a tots. Mas de la segona, que és diligència, si be'ns strenyem, hi ha què dir e què fer.—

Los dos ciutadans qui dit havien, parec que s'apitrassen, e estegueren pensius. E un altre, qui era pus jove de tots e no havia encara tengut offici en cap, dix: —Semble'm que d'açò qui passat és, no dejam tenir temps, car poc valria, sinó que cascú guard e reconega sa consciència, e si hi troba res que bé no hi stia, faça'n sa penitència e esmena. Mas parria'm, si a vós, sènyer frare, plaïa, que'ns de-

guéssets instruir com o en qual manera cascú en tals coses se deja haver, e profitaria molt en esdevenidor; hoc encara que, quant al passat, mils poria veure e entendre cascú sa culpa, si n'ha, e fer-hi ço que ja he dit.—

Respòs lo frare: —Per ma fe, vós havets dit mils de tots, e és raó que axí's faça. Ara vós e'ls altres actenets ací.—

De dues maneres d'officis públics: primera, de juradiccionals; e de l'orde dels affers d'aquells

—Certa cosa és, e cascú de vosaltres ho sab, que dues maneres són de officis: la una és de officis juradiccionals, ço és, que usen de juradicció, axí com governador, batle, veguer, justícia, mustassaf e altres semblants; e l'altra és de regiment sens juradicció sinó en poques coses que pertanyen als fets de tals officis, axí com jurats, consellers e semblants. E aquests aitals dretament són procuradors de la cosa pública de la ciutat.

Parlant dels primers, que exercexen juradicció, dic que aquests fan o fer solen o deuen tres maneres de plets o de affers: la primera és dels pobres de Déu, e per consegüent de Déu; la segona és del fisc o de la senyoria temporal, ço és, del senyor rei; e la terça és de les privades persones, ço és, de les

gents entre si. Digam de cascuna d'aquestes, per son orde en lo qual les he dessús possades scientment.—

Dels plets e affers dels pobres de Déu

—Car, primerament, tot bon oficial e jutge deu entendre en los affers dels pobres de Déu, e aquells denant tots altres deu dar bon spatxament. E deuen-lo-hi moure dues coses. La una és compassió de la pobra e flaca persona per amor e per caritat de Déu; e la segona, la gran remuneració que li n'és promesa per Déu. Car escrit és per lo Profeta: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem: in die mala liberabit eum Dominus*. Vol dir: «Benaventurat és aquell qui entén sobre lo freturós e pobre, car en lo dia mal lo delliurarà nostre Senyor». E sabets qual és aquest mal dia? Aquell de què sancta mare Església canta en l'offici dels morts: *Dies illa, dies irae, calamitatis et miseriae*, etc. Vol dir: «aquell dia és dia de ira, e de mesquinea, e de misèria», ço és, lo dia del general e del final juí del Fill de Déu. ¡O, si los officials e jutges volien attendre a les dites paraules del Profeta! ¡Com e quant entendrien al spatxament dels plets e affers dels pobres e flacs, donant-los lur dret complit quant són demanadors, e delliurant-los de la mà del calumniador quant són defe-

nedors! Cert, nit e dia hi entendrien, pensant que en tanta terribilitat com serà en aquell mal dia del juí, serien delliurats per nostre Senyor per sguart de tals obres. Mas açò fa's axí hui per tots, e no dic que en los següents capítols veurets.

Dues coses, emperò, notats ací. La una és que en aquest cas solament he dit, e dic, de entendre primerament e assídua a dar spatxament als plets e affers de les pobres e flaques persones en les quals entenc compendre viudes e pubils. E no dic pas que per compassió o en altra manera los sia jutjat res més avant de llur dret, car, segons dret divinal e humanal, fort són reprenedors aquells jutges qui per compassió ajusten al pobre ultra son dret, e per enveja tol·len al ric de son dret; com ja no seria justícia, la qual vol que cascú haja ço que seu és. E l'altra cosa és que no tots aquells qui's mostren pobres e flacs prengats e tingats per aitals, car a vegades, algunes persones, axí hòmens com dones, e senyaladament uns que han gitat a mal ço del llur, trobarets de tan mal agre que offici fan de pledejar a tort o a dret, e altra faena no volen fer. E contínuament seguexen en les corts, e criden e's planyen denant rei e officials seus grans e pocs, e cerquen maneres, e senyaladament per via de miserabilitat, ab les quals calumpnien aquell e l'altre, e's fan citar e anar del loc de lur domicili a la cort reial, e n'han

a vegades rescats que'ls donen alcuns simples hòmens per reembre vagació. Aquestes aitals persones squivarets com a diables, car dretament fan offici del diable, cercant e ordint ribalderies, e calúmpnies e mals.

Dels plets e affers del fisc

—Segonament, tot bon official e jutge deu entendre en los affers del fisc, ço és, del senyor rei. E és gran raó, car lo offici e juradicció són seus e per ell se regexen; e axí, lo segon loc, aprés lo de Déu e de sos pobres, deu ésser seu.

E aquests affers del fisc han, o haver poden, dos caps. Lo primer és sí: quant lo procurador o fiscal mena alscuns plets o processos ordinàriament per lo fisc, demanant o defenén, en aquests plets aitals lo official o'l jutge deu entendre ab diligència e bon spatxar e dar son dret a cascú, en manera que per temor, amor o oi, o per res als, no's decante a neguna part. Lo segon cap és en l'exacció dels bans o calònies e penes. E sobre açò actenets diligentment, car axí penja la lei e los profetes. D'aquesta matèria io dic que les gents solen e han acostumat e acostumen tots dies de caure en penes e en bans en una de tres maneres: a vegades per ignorància, a vegades per necessitat, a vegades de certa sciència o per malí-

cia, cessant necessitat. Quant esdevé la primera manera, que és de ignorància, e apparega provable, en tal cas lo official o lo jutge, puis haja lo poder, no deu res levar del ban o de la pena, ans ho deu del tot absolre o relexar corregint de paraula lo errant per ignorància, que's guart d'allí avant de errar; si no, que pagarà per lo passat e per lo de ladoncs. Quant esdevé la segona manera, que és per necessitat, lo fiscal o'l jutge pot e deu levar a covinent tempre partida de la pena o del ban, segons la qualitat de la persona e del falliment d'aquella, car ja per sa necessitat no deu errar ne fer mal. Mas quant esdevé la terça manera, que és de certa sciència o malícia, dic que lo official o'l jutge no tant solament [no] deu levar tota la pena o ban, ans si lexava aquella en tot o en part, faria gran peccat, car daria o dóna enteniment o atreviment e gosar al qui ha errat de certa sciència o malícia, e als altres de més errar en menyspreu de Déu e de la senyoria temporal, e en dan e destrucció de la cosa pública.

¡Quants e quants són, així hòmens com dones, que en confiança de mantenidors e de pregadors se atrevexen de certa sciència e malícia a fer fraus, engans e falsies, e mal a venir o a fer contra los statuts profitosos de la ciutat, que no se'n volen star per res que hom los diga ne'ls faça, ans diran expressament e appalès: «Via Déus me prest, mon compare o

mon amic n'aital, que no he paor de bans, ne de penes, ne de negun official». E en confiança d'açò fan tots desastres. A bona fe, si la pena o ban ere levada de ras a ras d'aquests aitals, ells e altres se castigarien, e la cosa pública no seria fraudada ne dampnejada.

E poria d'açò cascun official o jutge pendre eximpli e doctrina de la sancta Ecclésia, que és nostra mare e nostra maestra. Car en les cartes o bulles papals de les planàries indulgències e remissions que vulgarment són dites «perdó a pena e a culpa», trobarets tots temps, de comun cors, una aital clàusula: *Et ne, quod absit, huiusmodi gratia reddaris procliuior ad illicita in posterum committenda, uolumus quod si ex confidentia remissionis huiusmodi aliqua forte committeres tibi quoad illa praedicta remissio nullatenus suffragettur.* Diu lo papa a cascun d'ells a qui atorga la dita indulgència o remissió, tals paraules: «E per tal (ço que a Déu no plàcia) que per aquesta gràcia no't retes pus inclinat a cometre d'ací avant coses no legudes, volem que si, per confiança d'aquesta remissió, tals coses per ventura cometies, que, quant aquelles, la dita remissió en alguna manera no't valla o no t'aprofite». Doncs bé, és raó e justícia que l'official o'l jutge seglar faça semblant en aitals errants maliciosament e de certa sciència que ço per confiança de què han peccat o errat, ço és, pregàries o intercessions de amics, no'ls apro-

fit. E si lo official o jutge fa lo contrari, axí ell com los pregadors se carreguen al coll e a la ànima e a càrrec de restitució tots los fraus e tots los mals que aquells aitals fan.

Per conclusió d'aquest capítol, dic que l'official o jutge, en la exacció dels bans e de les penes, se deu haver per les tres vies e maneres que dites he; e que la sua intenció principal i primera sia per zel de justícia e de càstic, e per squivar dan e mal en la cosa pública; e la segona intenció pot ésser per haver los drets e emoluments del senyor rei, del qual ço és pròpria regalia. E faent açò e axí, l'official e lo jutge fa actes de justícia, e'n guanya e aconsegueix gran laor e mèrit a Déu e al món.—

Dels plets e affers de les gents

—Terçament, tot bon official e jutge deu entendre en los affers de les privades persones, ço és, de les gents, oint assíduament, examinant diligentment e determenant justament e presta lurs plets e contrasts, e preservant-les, tant com en ell sia, de treballs, de despesses, de occasions e de altres mals. E notats bé que en les prop dites paraules se toquen quatre coses: la primera és oir assíduament, e la segona és examinar diligentment, la terça és determenar justament e presta, e la quarta és

preservar los pledejants de treballs, e despeses, de occasions e d'altres mals.

Quant la primera, dic que l'official o'l jutge deu oir assíduament les gents en lurs plets e contrasts, e faent açò fa bé a aquelles e a si mateix. A ells, per entendre bé la qüestió; car si bé no és entessa, no pot bé ésser examinada ne determenada. Encara fa bé a si mateix, car tals affers han semblança de cans ladradors, los quals si'ls girats l'esquena vénen rosegar tro a les faldes e a vegades mordre a les garres, e si'ls girats la cara fugen; axí és de tals affers, que si'ls girats l'esquena sotsobrenvos e us reblexen, e si'ls estats de cara fugen, ço és, que ab menys affany e en menys temps cessen, e l'oficial o'l jutge n'és menys infestat. E, per consegüent, en açò fa bé a si mateix.

A la segona, que diu «examinar diligentment», dic que cové de necessitat axí sia fet; si no, seria fet juí a les orbes, no sens gran càrrec, hoc encara de restitució.

La terça, que diu «determenar justament e presta», ha dos caps, los quals ensemps covenen a bona determinació; en altra manera no tenria prou. Car determinació, encara que sia justa, si molt tarda, un perdre val; e si és presta e no justa, ja val menys. Es ver que alcuns sancts doctors són, e entre los altres papa Ignocent terç, qui dien que a vegades pus profitós seria als pledejants perdre los plets prestament que no guanyar-los ab gran tarda; car

més li munten los treballs, messions e dans del pledejar longament que'l fruit del plet o de la sentència.

Per mills observar la quarta, que diu «preservar los pledejants de treballs, de despeses, de occasions e d'altres mals», dic que tot bon official o jutge se deu bé pendre esment no tan solament de la qualitat del plet mas de la condició dels pledejants e de lurs advocats e procuradors; e si coneix que alcun d'aquells sia maliciós o cavil·lós o inclinat a tardar lo plet, deu hom lo refrenar per caritativa correcció, o per sàvia manera de restrènyer les assignacions e dilacions, e abreujar los proceïments e espatxar les sentències, axí interlocutòries com difinitives, e en altra manera proceir sumàriament e de pla, com açò puxa e deja per son offici e segons leis e furs e usatges. E ab açò lo official o el jutge preservarà los pledejants de treballs e de missions.

E si alcú d'aquells ha advocat o procurador seu, serà tan obstinat e tan habituat en malignar que res de açò que dit és no hi valla, en tal cars lo official o el jutge deu e pot ab rigor aquells aitals refrenar de lur malignitat ab penes, multes e cominacions, e ab legítima privació de offici, a temps o a per tots temps, de l'advocat o del procurador, a càstic lur e exemple dels altres, qui se n'apitrarien; car diu un proverbi aragonès: *Qui uno fustiga ciento castiga.*

Item, si l'official o el jutge veu o sent lo plet ésser odiós o apparellat a matèria scandalosa, deu esquivar totes occasions ab rigor o ab sàvies maneres, e assenyaladament impossant-los fort penes, e proveint que los principals, tant com possible sia, no venguen o no sien ensemps personalment als actes del juí, mas lurs procuradors o un d'ells, e puis l'altre si obs hi seran, e en altres covinents maneres. E ab açò lo official e jutge preservarà los pledejants de escàndols e de occasions, axí com vol la dita quarta cosa.

E sapiats que alscuns savis hòmens, parlant de tal matèria, han dit e scrit que tot bon official e jutge se deu mostrar e ésser blan als simples e aspre als maliciosos, benigne als humils, rigorós als superbiosos, plasent als plans, bròfec als reboltiscs, misericordiós als penidents, inflexible (ço és, no doblegable als obstinats o endurits en mal), dreturer a tots, volenterós a escoltar e a entendre, assentat en examinar, madur en deliberar, diligent en spatxar, discret e just e dreturer en jutjar, vigorós en executar, e ferm en bé acabar.—

Que les coses en los precedents quatre capítols contengudes no són observades per tots als temps presents, ans s'hic fan abominacions

—Ara vejam —dix lo frare— si les coses

possades en los prop precedents quatre capítols se serven e's fan axí hui. A bona fe, io crec que res no se'n faça; però descorregam-ho tot e veurem-ho mils. Io primerament posse dessús ordre als affers: primer, dels pobres de Déu, segonament, del fisc; e terç, de les gents. ¿E aquest orde serve's hui? Plàcia-us-ho veure. Cercats tots los officials, del major al menor, e prenets-los esment de lurs obres, e trobarets que tots, per los de més, no tant solament no serven lo dit orde, ans, ço que pijor és, del primer e del terç no's curen si poc no; mas del segon, quant al segon cap d'aquell, parlant de exacció de bans e de penes, hagués-n'hi. Car d'açò és lur registre, en açò és lur estudi, per açò és lur cura e lur treball. E, almenys, si sobre açò era lur intenció e lur opperació per zel de justícia e de càstic, e per esquivar dan e mal de la cosa pública, axí com dessús fo possat, no seria tan greu. Mas no hi ha res d'açò, ans ubertament e a ulls vists fan sobre açò dues horribles abominacions, sens tota temor de Déu e de la senyoria temporal e sens tota vergonya del món. Entenguen-s'hi —dix lo frare—, aquells qui ho fan, e no los altres. Car dix sant Gregori: *Generalis sermo quos tangit angit.* Vol dir que «la paraula general aquells constreny los quals toca»—

Primera abominació

—Dic-vos, doncs, que la primera abominació és que'ls dits officials no tant solament no esquiven ne castiguen los peccats, fraus, engans e altres mals, ans per haver diners los nodrexen e'ls mantenen contra propri e exprés sagrament, en gran offensa de Déu, en difamació de la senyoria temporal, en dan e destrucció de la cosa pública e en dampnació de lurs ànimes.

Exemple e prova: certa cosa és que en aquesta e en tota altra bona ciutat, per estatuts d'aquella e per privilegis reials e penals, los quals cascun official a qui pertany jura specialment e expressa de tenir e de observar aquells fermament, són vedades e esquivades tafureries, com sien escola del dimoni, en la qual contínuament se fan e's canten liçons a gran plaer e glòria de aquell e a gran vituperi e blasfèmia de nostre senyor Déu e de la sagrada verge mare sua, e dels altres sancts e sanctes de paradís. E los officials aquests per ben poblar e omplir aquesta escola, arrenden-la per certa quantitat de diners a cascun dia.

Més avant, segons estatuts e privilegis que axí mateix juren, e per bona honestat, les àvols fembres no deuen estar entre les bones,

a esquivar contagi, ans deuen estar en lur deputat loc. E los officials aquests, per rescat de tals fembres, lexen-les romandre e estar allí mateix, enaxí que ans del rescat les fan àvols e aprés del rescat les fãn bones. E ço que és pijor: per cobdícia del rescat ne difamen algunes contra veritat, de les quals algunes, sens taca e sens colpa calumpniades, se han a rescatar; e per haver compliment al rescat fan mal de lur prou, que no l'havien fet ne'l farien si per allò no fos.

Més encara, segons estatuts e privilegis los quals semblantment juren, totes les obres o coses fraudoses, sofístiques, e corruptives o vedades deuen ésser a no-res tornades per foc, o per trencament, o per squinçament o lançament de aquelles, segons la qualitat de cascuna, a tolre frau e dan en la cosa pública. E los officials aquests, per diners, fan sobre açò dos desastres: la un, que per rescat permeten o lexen estar e vendre la cosa ja feta fraudosa, sofística, e corrupta o vedada; e l'altra, e pijor, que per rescat permeten o lexen als maestres o als faedors d'aquells fer-ne e vendre'n tantes com se vullen.—

Segona abominació

—La segona abominació és que com tot bon official per son offici e per la caritat de

Déu que lo hi astreny, deja e sia tengut preservar, en quant sia en ell, les gents, e majorment simples, de fallir e de errar, aquests mals officials, no solament açò no fan, ans, ço que pijor e pus leig és, fan enginys e parances als mesquins de caure en bans e en penes.

Preen e alegren-se tals officials que eximpli e offici prenen de noble e de valerós animal. ¿E de quiny: leó o orifany, o unicorn? Certes no, car aquests animals, per lur valor, als homils són benignes, e als rebels són braus. Doncs, de quiny animal prenen exempli e offici? Dic-vos que de un mesquí e fort dolent, ço és, aranya. E vejats com pròpriament fan bon offici de aranya. Tothom veu que les teles e parances de la aranya són tan flaques que solament prenen e retenen les coses petites e flaques e mesquines, axí com mosques e moscallons e semblants; e no aquelles que tant o quant hagen de força, ans aquelles aitals trenquen e desfan les dites teles e parances dretament. Axí és de aitals officials: que en lurs teles e parances prenen e retenen solament les persones simples e flaques que tant o quant hagen de roba, mas no menten que prenguen, ne encara assagen de pendre, aquells qui han sanc en l'ull, car aquests los sabrien e gosarien dir lurs malvestats e trencar lurs teles e parances. Ne aitanpoc retenen los que han compares e pregadors, per delinqüents que sien, ans

aquests aitals enganen les parances, que no hi són retenguts.

¿Par-vos —dix lo frare als ciutadans— que aquests aitals officials deguessen ésser appellats de propri nom aranyes o aranyons, pus fan lur offici?—. —En bona fe —respongueren ells en sonrís—, hoc.

—¿Sembla-us, encara, que sien coses leges e pudents les dites abhominacions?—. Respongueren ells: —No ho poríets prou encarir a esquivar.—

E ladoncs lo frare, ab gran sospir, respòs e dix.

Sospira e's clama lo frare de ço que mal és fet per officials

—O cel! o terra! o elements! ¿e com podets sofferir tanta offensa e tanta blasfèmia de nostre Creador, e tantes e tant manifestes malvestats en dan e destrucció de la cosa pública? ¿Com no usats de vostres forces contra aquests malvats e perjurs officials? ¡O príncep catòlic! ¡o, com no hi gires la cara per servir a glòria de Déu e laor e valor e profit de tu mateix! Car cert és que dels diners d'aquestes extorsions, que són planes roberies, tu no has part ne quart. Car com se hagen de il·lícites e vergonyoses raons, los dits officials celen e abceguen les dites extorsions e tota la reebuda

d'aquelles. Hoc encara, que dels emoluments que justament e per justes raons se han, tanpoc tu n'has part ne quart; car ells, per precs o per importunitat, han de tu tan sobergues gràcies e assignacions sobre los dits emoluments, ultra lur salari ordinari, que res no hi basta per molt que escorrexen; per què és gran peccat que de salari ne de gràcia hagen assignació sobre los emoluments de lur offici, mas que'ls fos pagat lo salari de l'honra. Si no hi proveïts, Senyor, hauré a creure de tu la paraula de Cassiodoro, com dix: *Tunc princeps suorum officialium male facta ratificat, cum eorum torpet correctio in delictis.* Vol dir que «ladoncs lo príncep ratifique les malfeitures dels seus officials, com la sua correcció és pereosa e no corregent en los delictes. O feels cristians!, ¿e com no us sentits de tants mals, almenys per vostre propri interès? ¡O vosaltres ciutadans quiací sots!, ¿per què no fets que hi sia proveït, com sia en vós entre los altres de ésser-hi proveït? ¿Per què no esquivats la ira divinal, la qual per tals e tantes enormitats vulla Déu que no vinga sobre vós e sobre los altres qui mal hi meten?—

En aquest pas los dits ciutadans estigueren apitrats e quasi trists. Emperò un d'aquells dix al frare: —Sènyer, ço s'hi fa que fer s'hi pot. Ja hi ha inquisicions contra los dits officials; vejam què més s'hi pot fer!

—Què inquisicions! —dix lo frare—: es-

carniccions volets dir. Car jatsia aquestes malvestats sien tant manifestes que l'aire les veu e les parets les sentèn, emperò jamés no viu ne sabí que vostres inquisidors de bou hic fessen una punició, ne un càstic, ne res als de bé. E no és maravella, car són de vosaltres mateixs; e los qui enguany són inquisidors, l'altre any esperen ésser officials. E axí serien vists fer contra si mateix, e amen més usar de una vessa paraula vulgar qui diu: «Presta-me'n una e prestar-te n'he altra». Mas, a bona fe, si un strany, e si's vol fos lombart e agut tirant, faïa les dites inquisicions, o que almenys se faessen per la manera antiga, los officials se guardarien de follejar mils que no han fet ne fan en lo present temps. Creu que per tal com Déus no'ls poneix, tantost hagen la intenció del foll que diu lo Profeta: *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus.* Vol dir «que'l foll dix en son cor que no és Déu». Mas io'm pens que no haurien tal intenció si consideraven dues coses. La primera és una auctoritat scrita per alguns doctors e filòsofs: *Lento enim gradu ad uindictam sui diuina procedit ira; tarditatemque uindictæ supplicii grauitate compensat.* Vol dir que «ab pereós o tardívol grau e moviment la divinal ira proceex a sa venjança; mas, gara que la tarda compense ab la gravitat del supplici o del turment»; ço és que, per sguart de la tarda fa la punició tan greu que mal ho val al peccador tota la espera. Siats certs —dix

lo frare als ciutadans— que, si'ls tarda, no'ls pert, e que com més los tardarà, pus greument seran punits si no's converteixen e no fan penitència e esmena de ço que mal han fet. E que no hi tarden, car dix lo savi *(Ecclesiàstic): Ne tardes conuerti ad Dominum et ne differas de die in diem; subito enim uenit ira illius et in tempore uindictae disperdet te.* Diu a cascú: «no cesses de convertir-te a Déu e no ho allargues de dia en dia, car soptosament ve la ira sua e en temps de la venjança destrouir t'ha».

E la segona cosa és ço que dessús, en lo capítol de fe, vers la fi d'aquell capítol, és possat parlant de les obres altes e maravelloses de Déu e de la greu punició e leja fi de les malvades persones. En aquest pas me sové —dix lo frare— d'un gran inconvenient que he oït dir a vegades, ço és: que si esdevé, jassia a tart, que Déu dó algun official regent covinentment son offici, o que algun privat diga o faça qualque cosa tocant honor e bé de la ciutat, tantost se meten al cap de haver-ne paga o remuneració de la ciutat; ço que és gran follia, car pren-los en així com aquell qui vertaderament e justa deu a un altre qualque deute o quantitat, e vol o demana que per pagar aquella hom lo'n pac. Certa cosa és que, segons lei divinal e humanal, cascú deu ésser bo e virtuós, e és tengut de fer bones obres e haver-se leialment e bé en tot ço que diu e fa,

de què deu sperar mèrit e guardó de Déu; mas demanar-ne tal paga, com dita és dessús, veja cascun hom discret de quiny seny pot exir. Però ja plagués a Déu que per aquesta matèria se pogués servar tal egualtat, ço és: que l'official qui diligentment se fos haüd en lo regiment de son offici, fos, ultra son salari, ben remunerat per la ciutat, ab què aquell official qui hagués fet lo contrari fos ben punit; car tot seria profit de la cosa pública. Mas és e seria un mal que tals remuneracions veuríem sovén, e tals punicions no jamés; ans, ço que pijor seria, si algun official hi esdevenia covinent, venrien-ne molts altres, la un negligent (no vull dir dolent), e l'altre que haurie fetes ràbies; e metrien en vet e esforçarien ab amics que haurien fetes virtuts e haurien la dita remuneració, ço que seria malvada cosa. E axí en algun cas no lou la dita remuneració, car menys mal és sostenir-ne un dan que dos.—

Algunes escusacions de officials e repulsa d'aquells

—Aquell qui paria major de dies dels dits ciutadans, e havia regit per sos anys quasi tots los officis de la ciutat, dix al frare: —Tot sia bé dit, per càstic e per bona doctrina, ço que deïts; mas no hajats creença que axí mal vaja com denoten vostres clamors. Car, a Déu mer-

cè, aquesta ciutat, entre les altres, que se ha estat comunament e està bé prou ab sos officials qui ab veritat sobre los falliments, bans e calònies passen assats benignament e bé ab les gents; en tant que'ls emoluments de lurs officis, pagades messions, tornen a poc, que a vegades no basten a lur salari ordinari e la gràcia que'ls és feta, de comun ús, per sguart de la poquea del dit salari. E açò sé io entre los altres, qui per tots só passat.

—Déu vulla —dix lo frare a aquell ciutadà— que vós, cuidant escusar vós mateix e los altres, no us acusets; però, si volets que'n comptem prim, porets-ho trobar.

—Comptem, si's vol—dix lo ciutadà.

—Deman-vos —dix lo frare— per què foren trobades e fetes leis, estatuts e ordinacions penals—. Lo ciutadà respòs que per mils refrenar los hòmens de fer mal, e per squivar dan en la cosa pública, car són alscuns fols que més dupten de errar per la pena temporal, sia corporal o sia peccuniària, que no fan per bonea ni per virtut, ne encara per la temor de Déu.

—Veritat és —dix lo frare—, e per ço sant Crisòstom e altres han dit: *Oderunt peccare mali formidine penae; oderunt peccare boni uirtutis amore.* Ço és «que'ls hòmens mals avorrexen o esquiven de peccar per paor de la pena, e los bons avorrexen de peccar per amor de virtut». Han dit encara: *Facilitas ue-*

niae incentiuum parit delinquendi; ço és: que «leugeria de la vènia o del perdó engenra o pareix enceniment de delinquir o de peccar. Diu-se, per tant, que quant los hòmens del món veen e saben que leugera cosa és obtenir perdó dels mals qui's fan, prenen gosar o enceniment de fer peccats e maldats.

Més avant —dix lo frare—, vos deman si's cometen e's fan molts mals e delictes o falliments, e si de bans e de calònies se cometen assats—. Respòs lo ciutadà: —De tot se fa sobres.

—¿Com és, doncs —dix lo frare—, que'ls dits emoluments, segons deïts, tornen a poc?—. Lo ciutadà respòs: —Car no és obs que tots los mals vagen al tall, ne tots los bans e calònies se prenguen a tot levar; si no, seria tengut a ràbies de l'offici al qui axí ho fes. Ans és obs que's comporte e's tempre en diverses maneres, segons lo fet e les persones.

—En vostra leial e bona fe —dix lo frare al ciutadà— digats-me veritat e no'm celets res de ço que ara us diré o us demanaré. No curem dels altres. Vós qui per tots los officis sóts passat, ¿havets observat en levar e en remetre tots los bans e les calònies los tres partits per mi dessús possats? Lo primer és d'aquells qui erren ignorantment, lo segon és d'aquells qui erren per necessitat, e lo terç és d'aquells qui erren de certa sciència o malícia cessant necessitat—. E lo ciutadà estec un poc pensiu, e puixs

dix quasi forçat: —A ma fe, no; ans hi haguera obs milloria—. E no declarà pus, ans callà.

—Puis tant és —dix lo frare—, que vós n'havets vergonya, ia io ho diré tot, qui ho sé per confessions o en altres maneres, hoc e a vegades ho he vist de fet. L'hom gran e poderós, e lo bacallar o escaltrit, malendrí, tafur e alcavot o en altra manera viciós, e la fembra malvada, lengua de vibra, alcavota, o àvol de son cors, o regatera, falsa o d'altre mal vici, qui són de cassades o han mantenidors o pregadors, força és encara que de fer mal facen offici, e per ells més que per altres sien fetes les leis e estatuts e ordonacions penals; tots aquests aitals bé passen ab vós e ab altres officials ab poder de precs e ab do de qualque laqueria que's valrà poc, e a vegades ab menaces dels grans hòmens, per si o per los que ells emparen e mantenen. Mas al simple hom o a la simpla dona, lo peccat venial los és fet mortal; e, si hi caen, mala per a ells. E quasi és-los forçat, car com lo càrrec de l'offici se haja portat ab los emoluments e no'ls vullats haver d'aquells qui deurien, ço és, aquels qui erren de certa sciència o malícia, cové que'ls hajats dels qui no devets, ço és, de les persones simples, errants per ignorància o per qualque cas fortuït, hoc e a vegades sens errar; mas a qualque xàquia o occasió són calumpniades e destretes, almenys de avinença; e los malvats van a regna solta. E açò és qui

fa venir los emoluments a poc e a mal profit, e los mals no's castiguen.

Vejats ací quanta reversura e quanta abusió en offensa de Déu, en lesió de justícia, en menyspreu de les leis e ordonacions, en prejudici de les regalies e drets del fisc, e en dan e destrucció de la cosa pública, no sens gran càrrec de vós e d'altres semblants.—

Lo ciutadà quasi cridant dix al frare: —Gran veritat deïts e molt me tinc per peccador, ab ferm propòsit de esmena.—

Sermó repreensible al poble

—Passem carta —dix lo frare—. Vull-me girar al poble e dir-li de les sues. ¿Sabs, poble, d'on e per què te vénen tals officials, e te'n vendran de pus greus si no t'adobes? Dic-te que't vénen de la sobirana Providència e permissió divinal, per tos peccats.

Parria, per ventura, a alscuns que ço que he impugnat en los precedents tres capítols, hagués dit solament per los majors hòmens de la ciutat, en los quals caen comunament los majors officis. Ver és que d'ells ho he dit; hoc, e de tu, poble, e de tots los singulars teus, mijans e menors, car no'ls ne pusc ne se'n poden escusar. E vet per què. Sabs, e sé, que en los majors officis caben molts dels mijans e dels menors hòmens per ajudants o per locti-

nències e per algunes branques e partides que's comanen dels dits majors officis.

Item caen en ells mateixs los mijans e menors officis, e aquests aitals fan de les sues. Déus ho sab e gents ho saben, e io ho sé, que hoc, les que dites he e pijors. Una pur n'hi ajustaré e declararé: que aquests aitals, faents lo pec cerdà, assagen e cuiden enganar Déu axí com si fos leuger de enganar ab un pardal novell. E fan per aquesta manera: com sagrament que han fet a lur offici los estrengua a fer o no fer certes coses, ells, per vergonya de les gents més que per religió del sagrament, no les volen fer o vedar personalment, mas comanen lur loc e lur espatxament a muller o a altre domèstic o privat lur, scientment, sens tot sagrament; e aquella o aquell aital, cuidant-se, pus no han fet sagrament, que totes coses li sien legudes de fer, fa desastres per diners, sentint e sabent açò lo official aquell, car los diners entren en son mal profit; de què ell roman perjur tot pla e tengut a restitució del dan que fa, al qual no bastaria ell ne sos perents e amics.

Ah, miserables persones! ¿e no saben que a Déu no solament les obres de fora mas los pregons pensaments del cor de cascú són uberts? Cert, bé ho saben, més presumpció e avarícia los encega e'ls ho fa oblidar. Onda! ¿com no'ls mou, almenys, ço que ells e els altres veen a ull tots jorns: que aquells qui tals

obres segueixen, viuen pus pobrament e pus mesquina, e moren pus lejament que altres? Car Déu no sosté que diners malament haüts facen fruit ne profit, ne que en la vida o en la mort d'aitals no apparega senyal de lurs malvades obres.—

Altre sermó de semblant matèria

—Espera't, poble, no't cuites, que encara hi ha més. Pren-te esment e veuràs com molts dels teus singulars són plens de diverses e molts vicis, specialment de enveja, de iniquitat, de inobediència, de impasciència, de desconexença, de moviment, de barateries, de engans, de mal parlar, de greu difamar, de larc variar, de poc ajudar als obs, de poca humilitat, e, quant poden, de gran supèrbia e crueltat. No tements la senyoria divinal ne terrenal, ne preants los majors, cascú cuida ésser gall. Finalment, no volen ésser sots altri, ne regir, ne corregir-se per altri, ne poden ne saben, mas desigen ésser sobre altri, e com no hagen sciència, ne sàpien ne entenen la cosa, no la volen apendre, ne escoltar, ne creure als scients qui les saben e la entenen, ans los menyspreen e'ls escarnexen, e d'ells e d'altres se reten sospitoses. Res no'ls ve bé. Si fets provisions a la ciutat de coses necessàries a humanal vida e a tots obs, no basten, ploren;

e si res ne sobre, criden; e en tot cas blasmen e maleexen en tort o en través, sens raó e sens discreció.

Cascuns dels altres vicis dessús dits poria declarar e eximplificar, mas seria sobres larc e enujós; assats me par a tot sà entenedor. Però, a confusió d'aquests aitals, pos aquests eximplis e doctrines.

Certa cosa és que nostre senyor Déu, creador del cel e de la terra e de tot quant fo, és e serà, féu diferència, e departiment e graus en los cels, e encara en los inferns, hoc e en la terra. Car en los cels totes les esteles no són de una o egual granea, lugor ne influència, ans són bé diferents, segons que hom veu ab ulls del cap e de l'enteniment. Los àngels no són tots de una o egual jerarquia, ans hi ha majors, e mijans e menors. Los sancts del cel no han tots egual grau de glòria; emperò tots e cascuns se tenen per bé contents de lur grau; los menors són obedients e reverents als majors, e tots a Déu. Així mateix, en los inferns tots los dampnats no són en egual grau de penes. Item, per tot lo món hi ha diferències, senyaladament en les províncies, que unes són pus temprades, pus bastes e pus plaents que altres; los animals són desiguals en forma, e en força e en leugeria; los hòmens no són eguals de estatura, de força, de leugeria, de bellesa, de abtesa ne d'altres dots; les partides del cors de l'hom no han paritat: la mà no val

tant com lo cap, ne la melsa tant com lo cor, los dits de les mans no són eguals; los graus e estaments dels hòmens no són eguals: un és papa e alguns són cardenals, altres són patriarques, altres són arquebisbes, altres bisbes, e d'allí avall en diverses estats tro a simples clergues; lurs sciències e lurs virtuts no són eguals; item, un és emperador, alguns són reis, altres ducs, altres marqueses, altres comptes, altres barons, altres cavallers, altres ciutadans, altres menestrals, altres pageses, cascú en son grau de valor. D'on ve? Cert és que la volentat de Déu o de ordonació de natura creada per Déu; e en les dites e altres coses maravellosses se mostra la sua omnipotència. E tu, poble, e los teus singulars, fets vostre poder de fer e de venir contra la voluntat de Déu e contra ordonació de natura; car lo menor cuida e vol valer tant com lo mijà, e lo mijà tant com lo major, e l'ignorant (no vull dir bèstia) cuida saber tant com lo scient; tots volen ésser desobedients e plens dels altres vicis que dits he dessús. E axí no't maravells ne t'entranyores si Déus te dóna tals officials, e altres adversitats, car tos peccats ho merexen e tos mèrits ho requiren. Ne us pensets, ne's pensen los dits officials, que per quant açò ve per disposició o per missió divinal, ells ne sien escusats, ans tots aitals van a cent míl·lia diables. Car la infinida saviea de Déu fa o permet uns mals hòmens ésser executors d'altres mals; en

axí que, exemplarment parlant ab uns seus enemics, se venja d'altres seus enemics. Doncs, poble, converteix-te a Déu, e toll-te dels dits vicis e altres, e fes obres de justícia; e Déu dar t'ha bons officials e regidors e altres prosperitats.

E mostrar t'he de present, si usar-ne vols, un remei, jatsia grosser, mas profitós a guardar-te de mals, e encara de bons, officials. Sabs bé que un vulgar proverbi és que diu: «¿vols que cans no't ladren?: met-te en loc que no't vegen». Per semblant te dic: ¿vols que officials no't pengen?: guarde't de errar e de venir contra los furs e stabliments penals. Car, puis sabs o saber pots aquells, en tu és de guardar-te'n. E si fer no ho vols, culpa és tua; e axí sofir-te lo dan, e calle-te'n; no te'n clams. Car dix Horàcius: *Leuiter ex merito quidquid pasciare ferendum; quae uenit indigne poena dolenda uenit.* Vol dir, parlant a cascú: «la passió o lo mal que has per ton mèrit, deus soferir leugerament e callant; mas la pena que't ve indignament, ço és, sens ta culpa, d'aquella aital pena te pots dolre o plànyer e clamar».—

De offici de jurats, de consellers e regidors de ciutats

—Resta —dix lo frare— que parlem de l'altra manera de officials, ço és a saber, d'a-

quells, segons dits, que solament han regiment sens juradicció sinó en poques coses, axí com jurats, consellers e semblants. Car en diverses ciutats són appellats en diverses noms, però lo offici és tot un o semblant, ço és, de regir e de procurar los affers de la cosa pública de la ciutat. E dic-vos, e altres ho han dit, que en aquests va lo tot del bé o del mal de la ciutat; aquests són lo tot de tots los altres officials en lo bé o en lo contrari de la ciutat, segons dejús apparrà. Los altres officials són vists fer los affers de singulars, ço és, juís entre aquell e l'altre, e aquests fan e fer deuen los affers de tota la cosa pública e dels singulars d'aquella. E per ço són drets comandataris e regidors de la ciutat per lo príncep, ço és, per lo senyor rei. Los altres curen dels juís de lurs officis, e aquests curen e curar deuen del bé e de la vida de tots, recaptant e havent les coses necessàries a humanal vida, e procurant estament pacífic de la ciutat, qui és vida de tots e de cascuns singulars d'aquella, e altres béns e profits lurs. Los altres, o alscuns d'ells, assagen a vegades per inadvertència, o en altra manera, fer o venir contra furs, usatges, privilegis e libertats de la ciutat; e aquests los esforcen e'ls mantenen, o deuen esforçar e mantenir. Si alscuns officials fan ço que no deuen, aquests deuen e són bastants de afrontar-los e fer-ho tornar a raó. Aquests són e deuen ésser port de salut als tribulats, adjutori als

flacs, refugi als calumpniats contra justícia. Finalment, són, e deuen ésser, bé als bons e mal e pena als malvats. Si nostre senyor Déu és irat contra la ciutat per peccats, e dóna afflиccions a aquella, aquests per ordenació e execució de devotes oracions e de caritatives obres deuen procurar de placcar la sua ira. Si lo senyor rei, per surepsió de veritat o en altra manera, és indignat, o per importunitat o en altra manera fa o vol fer ço que li plau, sia de justícia o sia contra libertats, furs, usatges o privilegis de la ciutat, aquests ab homils supplicacions lo deuen lunyar de sa indignació e fer oblidar aquella e retornar los affers en bé.

Considerats e vejats si cové que hi sien elets e meses hòmens de prova. Cert, hoc, per tants béns com dits són; hoc encara, per tal que, si són aquells que deuen, les malvestats que dites són dessús de officials exercints juradicció, cessarien e no's farien, e los vicis dels singulars del poble qui possats són dessús serien refrenats e adobats e no's farien. Encara se'n seguirien a la ciutat molts altres béns e prosperitats.

E per mils entendre la dignitat e preeminència de l'offici d'aquests regidors, sapiats que'ls senadors, ço és, los regidors de Roma són intitulats e appellats per tots, hoc e per l'emperador, *patres conscripti*, que vol dir «pares ensemps escrits». E diu-se per tant car los noms de tots ells eren ensemps escrits

en taules de acer. E la raó per què'ls appellaven pares, és per tal car, així com lo pare natural se ha envers sos propis fills, alimentan, regint, instruint aquells en virtuts e procurant a ells honor e bé, e lunyant-los tot sinistre, axí los dits senadors e regidors se havien e haver devien envers la cosa pública. Item, l'escriure de tots lurs noms ensemps significava que tots ells ensemps d'un cor e d'un voler devien ésser e entendre al bé e bon regiment de la cosa pública. Item, com sia cert que l'acer és pus fort e pus durable que tots altres metalls, per ço escriure lurs noms en taules d'acer significava la majestat e durabilitat de l'imperi. E sobre açò dien alguns doctors que regidors de la ciutat han participació de la majestat de lur príncep, representants aquella per lur offici en loc seu. E per aquestes raons són e deuen ésser haüdes en gran reverència.

On, devets ací notar que no tots aquells qui s'hi affaiten deuen ésser rebuts e messes a aquest offici, mas aquells qui no tant solament sàpien e puxen versemblant aprofitar en la cosa pública, ans encara que lurs persones, paraules e obres sien tals que appareguen honorables e denoten quanta és la ciutat e lur offici, e que, de reverència pertanyent a la dignitat de l'offici, no reporten menyspreu e escarn, a minva de la ciutat e gran confusió d'aquells.

Laors de diligència, e quan es necessària a tot regiment

—Io —dix lo frare als ciutadans—, parlant dessús a principi d'aquesta matèria, toqué dues coses les quals supposava que aquells de vós qui havets tenguts officis, specialment aquest de regiment, hi haguéssets retuda vostra leialtat e vostra diligència; e, jatsia tots vos acordàssets de haver-hi retuda leialtat, emperò un de vosaltres féu dupte en la diligència, deint que hi havia què dir e què fer, e parec que tots vos apitràssets. Per què a mi apar que al present io deja parlar solament de diligència, la qual és tan necessària a tot regiment e a tots affers, que sens aquella no valrien res ne porien venir a bon cap, encara que hi hagués ací, com ésser deu, tota leialtat de oficials.

On, per vostra instrucció, a esmenar lo passat si's cové, e a proveir a l'esdevenidor, devets saber que molts doctors e filòsofs en diverses maneres e en diverses paraulas han loada diligència tan altament e tan larga que seria enuig de recitar; mas lur suma e substància breu pot ésser aquesta: que diligència és aquella cosa que fa guanyar a l'hom lo cel e la terra; e, per contrari, negligència faria perdre a l'hom lo mèrit de cel e la possessió de la terra, com tot lo món fos seu. Prova: si

era un hom axí simple que en si no hagués peccat actual e en fer obres de caritat e altres obres virtuoses fos axí negligent que res no'n fes, què li valria sa simplea? Certes, poc, o no-res. E per ço los teòlocs determenan que encara val més l'hom qui fa bé e mal, que aquell que no fa bé ne mal; e majorment, puis lo bé de tant o de quant sia major. Ítem, si a un hom per legítima successió o per altra justa raó pervenien béns en gran o soberga valor, com fos un regnat, e que no guardàs ne procuràs ne conservàs aquells diligentment, no li valrien res, car tots e tost se perdrien. E per ço dixeren alguns savis que no és menor virtut conservar que guanyar. E encara dixeren que diligència e fretura són enemigues o contràries, en tant que no poden estar ne habitar ensemps. E, axí mateix, negligència e riquea han semblant desamistat e contrarietat, que ensemps no poden estar. Interrogat un hom qui de poc estat e poca riquea era muntat a gran estat e a gran riquea, com o en qual manera li era axí avengut, respòs que per tal com jamés no li esdevenc que ço que pogués fer lo vespre esperàs al matí. Quaix qui vol dir que sola diligència ho havia fet.

Molts altres exemplis hi poria al·legar; mas, ¿què hi cal sinó raó que ho dicta e experiència que ho manifesta? E açò veem a ull tots dies. Doncs, pus diligència fa tant de bé

e negligència fa tant de mal, ¿par-vos cosa necessària —dix lo frare als ciutadans—, que'ls regidors de la ciutat degen haver, de gran necessitat, sobirana diligència e esquivar negligència com a foc cremant?—. Respongueren ells: —No ha dupte.—

—E si axí no ho fan —dix lo frare—, deman·vos si és gran càrrec lur, e si'n són tenguts a restitució, e si'n merexen blasme; e encara (tal pot ésser lo càrrec) si'n mereixen punició en aquest segle e en l'altre—. E los ciutadans callaren, e parec que s'entristissen.

—No hi cal —dix lo frare— callar ne fer mala cara, que axí és com io he dit, sens tot dupte. E perquè no hi puxats metre escusació, declarar-vos-ho he mils, e us ho proyaré per dret e per raó. Dit he dessús, e dic, que'ls regidors de la ciutat són dretament procuradors de la universitat d'aquella, e fan los affers de aquella, los quals ells prenen e tenen en comanda, o en procuració o en administració, car no's pot dir que sien lurs propris. E és axí, per dret divinal e humanal: que sobre la cosa que io prenc en comanda o en procuració o en administració, io deig e só tengut retre diligència tal e tanta com cascun hom diligent ret en sos propris affers; e si no, io'm só tengut de ple a ple.—

Respòs un dels ciutadans: —*Durus est hic sermo*—. Vol dir que «dura és aquesta paraula».

Dix lo frare: —Dura o blana, axí és; e al-

cú no ho pot ne deu ignorar, com sia vulgar proverbi, que saben les velles, encara los minyons, qui diu: «ço qui's comana, car se ven». Doncs, ¡que bona volríets vosaltres lo bell bell, ço és la honor e la pompa de l'offici e lo salari, e que no hi féssets profit algú! Hoc, si Déu ho vol, no va axí. No guarden-se sinó solament regidors de ciutat o de loc, mas encara lo papa, e los reis, e tots altres grans senyors eclesiàstics e seglars; que dos mots ensemps, e no la un sens l'altre, tenen al dors, ço és: *preesse ac prodesse*. Lo primer és de gran dignitat e honor, ço és, *preesse*, que vol dir «exalçat»; mas lo segon és de gran e de fexuga carga, ço és, *prodesse*, que vol dir «aprofitar», és a saber: que aquests aitals deuen e són tenguts aprofitar als lurs sotmeses, car per ço los hi ha possats Déu, de qui tenen loc. E si no, ells hi erren sobres, e ho compten en aquest o en altre setgle. E per ço diu una aucturitat: *Non est honor sine onere;* vol dir que «no és honor sens càrrega». E per tal dix un savi rei de Castiella: *Ahora fuesse yo un aldeano riquo, asseado e appartado, que ni conociesse ne viesse al rey, ni el rey a mi.* Veus com conexia aquest savi rei quanta carga tenia sobre si, ensemps ab la dignitat reial.

Més avant havia io dit dessús que ho provaria per raó. Digats-me, per vostra fe, tota affecció cessant, ¿seria cosa raonable que la universitat e el poble, qui està e dorm en con-

fiança de sos regidors, encorregués perill o dan per lur negligència, e que s'anàs per aital?

Respongueren los ciutadans: —Massa poria compendre axò, car bé entenem que si per colpa de algun regidor la qual esdevenga per sa maldat, o per engan, o per altra mala raó, de certa sciència sua, la universitat o el poble han dan, que'n sia ell tengut, e, encara, que'n sia punit. Mas ¿dir-nos hets vós que si s'esdevé per oblit o per inadvertència, de què's segueix alguna negligència, que per açò en sia tengut? Dura cosa seria, e mal guardó de son treball, lo qual tots dies sosté en entendre, raonar, acordar, consellar, ordonar sobre los affers de la universitat.

Segons vostres paraules —dix lo frare als ciutadans—, par que vosaltres entengats que basta solament lur parlar e ordonar, sens altra obra o execució. E no va així; car sapiats que'ls antics filòsofs disputaren en què estava lo més o millor de filosofia, e venc darrer Aristòtil e determenà que en virtuoses operacions; e notats que no dix «virtuoses peraules e ordonacions», mas «virtuoses opperacions». E aquesta determinació fo, e és, per tots los savis aprovada. De què's segueix que, ultra lo parlar e ordonar, hi ha als mellor, ço és, lo fet e la opperació o execució; si no, valria bell no res, segons la dita determenació que atribueix lo bé de filosofia [a] obra, e no a parlar ne a ordonar.

Ara no curem d'Aristòtil ne d'altres soptils ne grans maestres, mas anem a grossera e palpable raó e a natura e a experiència, que ho mostren. Vosaltres veets, dels ocells e dels animals, que'ls cantants són acomparats a folls e a negligents, e los obrants o faents a savis e a diligents (exemple: de la cigala, e de la abella, e de la formiga, e d'altres). Quant és de humana natura, no ho cal dir. Prenets-vos esment de unes persones, axí hòmens com dones, qui abunden en molt parlar o en pintat raonar; a tart les trobarets que prosperen o medren; e no és maravella, car lur enginy meten, e lur temps despenen, en parlar. La obra e la prosperitat anats-la cercar a lloure, e atrobar-la hets en persones de poques noves e de bon assentament. E per ço dix lo savi Salamó: *In omni tempore tuo erit abundantia; ubi autem plurima uerba ibi frequenter egestas*. Diu a cascú: «en tota la tua obra haurà abundància, mas on ha moltes paraules, allí sovén és la pobrea». No t'engan temps, que, sens tot dupte als regidors, en tot ço que acorden e ordonen, e en l'als de lur offici, és tan necessària la opperació e execució com és la vianda de la vida del cors. E si no ho meten o fan metre en execució, carreguen-s'ho al coll e a la ànima e'n són tenguts a restitució, car no's poden escusar de culpa.

E per tal que mils entengats e sapiats totes maneres de colpa, devets saber que'ls

drets fan tres graus de colpa: la primera és appellada *lata,* la segona *leuis,* e la tercera e derrera *leuissima.* Declarant-les per ordre regirat, dic que la derrera, apellada *leuissima,* ço és, molt leugera, és aquella la qual fort leugerament pot esdevenir a tot hom diligent sobre sos propris affers. E d'aquesta és escusat cascun regidor o qui's vol tenir administració d'affers d'altri. La de mig, que és dita *leuis,* ço és, leugera, és a vegades escusable e a vegades no, segons les circumstàncies e la qualitat de la cosa e de la persona, a sàvia testa de bon jutge. E l'altra, que posse primera, apellada *lata,* ço és, manifesta, és tal, ço és, que algú no n'és escusat, ans los drets la acomparen a engan.

Io no puc veure ne entendre que'ls regidors de la ciutat, per molt que diguen e ordonen sobre los affers d'aquella, si allò e l'als que ha obs fet o execució no meten o fan metre en obra, se puxen escusar de caure en lo major grau de colpa, que és dita *lata,* o manifesta. E si a vegades hi esdevé menor grau de colpa, no pusc veure que puxa ésser sinó lo de mig, que és *leuis* o leugera en tal spècia que no és escusable; e per ço hi són tenguts, segons dit és.—

DISPUTA SOBRE COLPA COMESA PER NEGLIGÈNCIA

—No'ns hajats —digueren los ciutadans al frare— per tan tapats que no entengam a breu parlar que allí on és obs fet o execució, sia bastant ni tinga prou sola paraula o ordinació; car no seria als sinó començar sens acabar, la qual cosa no val res. Ne entenem haver contrastat no contrastar en açò, mas raonar almenys per apendre si e qual càrrec és dels regidors de la ciutat per no ésser messos en obra o en execució lurs ordonacions o altres coses de lur regiment que han obs fet e execució; com sia cert que en aquell regiment haja altres ajudants, los quals, jatsia sien sots los regidors, emperò han lur offici e lur execució, axí com són advocats, síndics, scrivans, veguers e altres. ¿Com s'hi venria, doncs, que de ço que a altri pertany fer haguessen càrrec los regidors, possem que sien apellats jurats?

—Ací fermem la ungla—dix lo frare—, car gran res de nostra altercació sobre aquesta matèria estarà en açò. E per mils venir en concòrdia, e en determenació d'aquella, faç tres suppòssits: lo primer és que en aquest e en tot altre regiment és necessària gran diligència segons dessús he dit e provat; lo segon és que no hi basta sola paraula o ordonació,

ans necessàriament s'hi requer fet, o obra, o execució, axí com vosaltres mateixs havets dit, e bé; e lo terç és que si contrari se n'esdevé, qui ha la colpa, que haja lo càrrec e'l dan.

—Tots aquests suppòsits són vertaders e us atorgam —dixeren los ciutadans—; mas tornem al punt e vejam de qui serà la colpa.

—Ara ve—dix lo frare—. E per entrada, deman-vos qui són los caps e principals d'aquest regiment—. Respongueren ells: —Los jurats, o semblants, per qualque nom sien apellats.

—Tals vos vull —dix lo frare—. Doncs, segueix-se que ells són caps de la negligència e de la colpa, si s'esdevé, ara la haguessen comessa principalment ells, ara qualsevol dels altres.

—Parlant ab honor—dixeren los ciutadans—, no entenem que en tot cas sia axí. Posem un cas aital: a offici de qualsevol dels altres ajudants pertanyen ordinàriament execució dels actes de aquell offici; axí com a l'advocat, ordonar en escrits o raonar de paraula en los plets e affers de la universitat de la ciutat; al síndic, possar e pledejar e tenir a prop los plets e affers de la universitat e dar bon acabament a aquells; a l'escrivà, dictar e escriure los actes de son offici; e axí dels altres ajudants.

Item, possem altre cas: alguna cosa és

raonada per tots, e la execució d'aquella per comun acort de tots és comenada specialment e expressa a alcú dels altres ajudants o a altri, e per ell acceptada de fer o de complir, e la cosa és tal que requer cuita o prest espatxament, e aquell a qui és comenada no'n fa res o tarda tant que per sa negligència la cosa's pert, o la ciutat ne pren dan o perjudici. ¿Serà raó que en qualsevol d'aquests dos casos los jurats hi sien tenguts? No pensam alcú de bon sen ho vulla dir, car no seria als sinó per peccats d'uns ponir altres, e seria contra açò que dien los drets: *Quod culpa suos debet tenere auctores;* ço és: que «la culpa deu compendre aquells qui la fan».—

Respòs lo frare: —A simple parlar e a simple intenció, veritat deïts; mas dupte que aquí no us caigue l'ase. Vullats entendre, e a cascun dels cases que he posats io declar açò. Al primer, possem que jurats veen e saben que qualsevol dels dits ajudants comet o fa una o altra e altres faltes e negligències en ço que és despatxament de son offici, o senten e conexen que aquell aital de sa complexió o de son ús és adormit, o tèbeu, o negligent, e no hi proveexen com sia en ells, puis son caps. Item, al segon cas que dixés, possem que jurats ab temps saberen e sentiren la tarda o negligència aquella e no hi proveïren. Io ajuste altre cas: possem que la execució de la cosa no pertany ordinàriament a algú altre sinó

a offici del jurats, e no és specialment comanada altri, e ells tots no hi donen recapte ne destribuexen o en prenen qual o quals d'ells lo hi daran; car pot ésser tal la cosa que per algun o alcuns d'ells de voler dels altres se pot executar, e uns per altres no'n curen, ans aquella cosa roman sens execució. Demanvos si en qualsevol dels dits cases la universitat pren dan o perjudici, qui serà tengut a aquell—. Respongueren los ciutadans: —Entenem que mala hi van tots, e jurats e ajudants a qui toca, e que tots ensemps e cascun d'ells per lo tot ne sien tenguts.—

Dix lo frare: —Nostra altercació és finida e nostra obra acabada; e no entenc a dir ara pus sobre aquesta matèria, mas comanar-vos a Déu.—

AL·LEGACIONS D'AQUELLS QUI'S RETRAEN DE FER BÉ A LA COSA PÚBLICA

—Volets que us diga? —dix un dels ciutadans al frare—. Alcuns són qui's retraen de fer lo bé que porien a la comunitat de la ciutat, per dos sguarts. Lo primer és per un proverbi vulgar que diu: «qui serveix a comú, no serveix a negú». E l'altre és per eximple dels antics, així de Roma com d'altres ciutats, e encara d'alguns de nostra ciutat e de nostres temps, que com molt haguessen servit a la

comunitat e treballat per aquella longament, a la final ne havien mal guardó e n'exien per mal cap, e a vegades punits a tort.—

Dix lo frare a aquell ciutadà: —E entre aquells qui ací's retraen com deïts, ¿sóts-hi vós mateix o no?—. Respòs lo ciutadà: —Per ventura hoc.—

Encara li dix: —E d'aquests vesses proverbis e eximplis ¿sabets-ne pus dels que dits havets?—. Respòs lo ciutadà: —No.

—Doncs —dix lo frare—, io us n'hi afigiré un altre perquè més vos pujats perfundar, si us volrets, en aulea. Lo proverbi vessa que us hi afig és aquest: «més val meu que nostre». Doncs, ¿vós entenets que puis los que deïts de bon servir e de bon affer han reportat mal guardó, que per àvol servir e per mal affer reportets bon guardó?— Respòs lo ciutadà: —A vegades per la reversa hi entra hom mils.

—¡Oh, mal guany faça —dix lo frare— qui primer dix ne féu tals vessees e follies, e qui'n preu doctrina ne intenció! Io us promet que no isqueren de testa de Salamó, ne de sant Pau, ne de sant Agostí, ne encara de Aristòtil, ne de Tuli, ne de Sèneca, ne d'altre tant o quant savi o discret; ans isqueren de testa de qualque foll oltracuidat o amant massa si mateix e no altri, e no conexent ne entenent qui és Déu ne caritat, ne què és comunitat o cosa pública.

Perquè mils ho puxats entendre e conèxer, devets saber que sant Agostí, sant Gregori e altres sants doctors han dit: *bonum commune, bonum diuinum.* Vol dir: «lo bé comú bé és divinal». Encara, devets saber que tots los antics filòsofs e los drets canònics e civils, e los sants doctors teòlocs concordantment dixeren e escriviren que la utilitat pública e de la comunitat deu ésser preferida, ço és, mesa primera o denant la utilitat privada, ço és, de les singulars persones. E açò possaren tots ab gran raó e per evident necessitat, segons dejús serà pus larc declarat.

E, entre los altres, Túl·lius dix tals paraules: *Cari sunt nobis parentes, cari liberi, cari coniuges et amici, sed omnes hominum caritates patria una complexa est.* Vol dir: «pare e mare són cars a nosaltres, e cars los fills, e cares les mullers, e los amics; mas una caritat, ço és, de la pàtria o de la comunitat o la cosa pública, abraça totes les caritats de tots los altres que dits són». En les quals paraules és denotat que, aprés la de Déu, sobre totes les caritats e amors d'aquest món és, e deu ésser, la de la cosa pública. E d'açò no us maravellets, car axí és necessari e forçat, segons mils apparrà dejús. Item, Valèrius Màximus, aprés que hac molt parlat de la amor e pietat que deu ésser haüda per cascú vers pare e mare, fills, germans e altres perents e amics, dix tals paraules: *Arctissimis sanguinis uinculis pietas*

satis fecit; restat nunc ut patria exhibeatur, cuius maiestati etiam illa quae deorum numinibus aequatur auctoritas parentum uires suas subiecit; fraterna quoque caritas animo aequo libenter cedit summa quidem cum ratione. Quia, euersa domo, intemptatus reipublicae status manere potest; urbis ruina penates omnium secum trahat necesse est. Verum quid attinet uerbis ista complecti? quorum tanta uis est ut aliqui ea salutis suae impendio testati sunt. Vol dir que «als molts estrets ligaments de sanc la pietat hi ha satisfet». Entén-ho a dir per ço que ell dessús havia declarat. «Resta ara», diu ell, «que sia exhibuïda la pietat o retuda a la pàtria, ço és a la cosa pública, a la majestat de la qual, encara, aquella auctoritat de pare e de mare la qual és egualada ab los acostaments o magestat dels déus, sotsmet les sues forces; e la caritat fraternal ab egual coratge e volenterosament li dóna loc, e tot açò ab molt gran raó, car, destrouïda a vegades casa de singular, l'estament de la cosa pública pot romandre e estar, mas ruïna de destrucció de la ciutat força és que ab si se'n port les cases de tots los singulars. ¿E què val», diu ell, «abraçar ab paraules aquestes coses la força de les quals és tanta com alguns han testificat o demostrat per sosteniment de dan de lur pròpria salut o de lur propri bé?». Aprés de les quals paraules tantost Valèrius, per prova de aquelles, nomena e recita al-

cuns valents hòmens qui per la salut e bé de de la cosa pública no rebujaren de sofrir mort e altres dans en lurs persones e béns, voluntàriament e de certa sciència.

E de totes les dites paraules podem traure —dix lo frare— dues coses substancials. La primera és que la amor e caritat envers la cosa pública és possada tan alta que és egualada ab aquella dels déus que'ls gentils en aquell temps colien. Car Valèrius era gentil e fo ja enans de l'aveniment del Fill de Déu e de la sua lei de gràcia, segons la qual, e segons los dits dels sancts e catòlics, ans e primerament e major e sobre totes coses, és e deu ésser la amor envers Déu, e en aprés envers la cosa pública. Mas açò que dessús és estat dit e possat segons la secta e creença dels gentils és per demostrar o encarir quanta deu ésser la amor envers la cosa pública. La segona de les dites dues coses és que la amor envers la comunitat o cosa pública deu ésser primera o major que envers pare e mare, fills, germans e altres parents e amics e tots altres singulars.

—Ja conec io —dix lo frare— que vós, en ciutadà, deïts en vostre cor: —Oh! ¿com se porà fer que los hòmens del món se vullen inclinar a açò? E responc-vos que per mal peccat ne's fa de molts envers la amor de Déu e del proïsme, però fer-se deu; e aquells e aquests, si no ho fan, mala hi van. E dic-vos que si envers la

cosa pública no ho volets fer, per esguart de Déu e per consell de tants e tals savis hòmens, sinó que almenys ho façats per necessitat e per esguart de vós mateix, car en lo bé o contrari de la cosa pública vostra part vos hi va. E si l'estament de la cosa pública pereix o cau, també us perits e caets vós mateix e los altres singulars.

Ara posem que vós sóts tant flac de cor que per la necessitat de la cosa pública, si cas s'esdevenia, no us metríets a martiri de mort o de turment: almenys siats-li confessors e procurats e fets-li bé sens tocar a la vostra delicada persona; o almenys no li façats dan, de certa malícia ne per negligència. E moga-us-hi, si valor e amor no, almenys temor dels perills ja aclarats. E no us n'estiats per los vesses e folls e no vertaders proverbis e eximplis que damunt dixem, los quals jamés no exiren de testa sàvia, segon ja dix, ne tenen prou, segons porets veure e entendre per ço qui's segueix.—

Satisfacció e foragitament de les dites al-legacions

—Tot hom, per grosser que sia, pot e deu entendre e conèxer clarament que'l primer dels dits proverbis, que diu: «qui serveix a comú no serveix a negú», és fals e foll, manifes-

tament. Dic primerament que és fals, car cert és, e negar no's pot, que faent servei a comú fa hom servei no tant solament a Déu e a la comunitat, majorment al príncep, qui és cap d'aquella, ans encara als singulars d'aquella. E per ço lo major servei que, aprés lo de Déu, principalment hom fer puixa, és de la comunitat. Prova: lo servei de la comunitat aprofita a aquella [e] a sos singulars, car ja és dit e provat dessús que en lo bé o en lo mal de la universitat va sa part a cascun singular d'aquella; e no és axí per contrari, ço és, que sovint a un singular, servexca a la comunitat. E per conseqüent, molt major e pus comprenent e pus meritori és lo servei que's fa a l'universitat que a singular.

¿Volets-ne pus uberta e pus palpable conexença? Certa cosa és que tot covent de religiosos mendicants, axí com de frares menors e de preïcadors e d'altres semblants, és dit e és comunitat. Ara possem que algú volgués fer caritat e almoina a algun monestir; ¿qual serà pus comprenent e pus meritòria: si la fa al covent en comú, o si la fa a algú o alguns pocs en singular d'aquell covent? Clar és que més és si la fa al covent en comú, car és feta a molts més. E per ço lo covent serà mantengut e perseverarà en lo servei de Déu; e si's faïa la almoina a singulars, cascú d'aquells la volria convertir en son propri ús, e ab aitant o covent poria perir; e perint un singular, lo

covent no pereix. No dic que si, per qualque special raó, algú vol fer almoina a algun singular del covent, que no sia bé fet, ab què lo covent no perda sa almoina, la qual deu ésser en moltes dobles més que la qui's fa al singular, car ha de servir a molts més.

Semblant és e deu ésser en nostre propòsit, que si volets fer servei e bona obra a singulars de la ciutat, fets-ho, car meritòria és, majorment si és en tal cas que puxa tocar interès de la comunitat, axí com és mantenint o ajudant a algun singular sobre son propri fet en qualque libertat comuna de la universitat; mas lo servei a la comunitat sia molt més e major, e encara primer, car més comprèn, e, per consegüent, és pus meritori. Doncs, apar clarament que'l dit proverbi, segons dix, és fals.

Dic, encara, que és foll. ¿Sabets qui trobà de dir tal vessea? Uns folls los quals entenen en jactància e, si qualque bé o bon servei fan, volen que tantost n'hagen gràcies, laors, e pompa e vanaglòria. E com la comunitat no haja cos ne boca ab què'ls puxa fer expresses gràcies e laors e dar-los vent de pompa e de vanaglòria, entengren que tal servei era perdut, no actenents que de tot bon servei e de tota bona obra deu hom esperar principalment lo guardó de Déu, e l'als és plana follia.

Més avant, dic que l'altre proverbi, que deïa: «més val meu que nostre», isqué de poca ca-

ritat, de poca valor, e de malvada cupiditat e de fina oradura. L'apòstol sant Pau, qui'n fa a creure, axí com aquell qui en sancta Ecclèssia és apellat, e és, «vexell de elecció», entre les altres laors de caritat, dix tals paraules: *Non quaerit quae sua sunt.* Vol dir que «caritat no demana o no's cura d'açò que seu és». Veus, doncs, que'l dit proverbi és contra caritat, e no isqué de aquella, ne aitantpoc isqué de valor alguna, car l'hom valerós tots temps té en la boca que ja Déu no li dó bé a soles, mas que'l puxa comunicar a altres per sa liberalitat e caritat. Mas lo dit proverbi isqué de malvada cupiditat, la qual volria tenir tot l'haver del món estret en ses mans, que'l valent de un gra de mill no li n'escapàs, que pogués a altri servir o aprofitar. E per consegüent, lo dit proverbi isqué de fina oradura, la qual se mostra manifestament per ço que proïsmament és declarat.

Ara resta —dix lo frare— de satisfer a l'eximpli dessús posat, qui fa menció de alcuns servidors de la cosa pública reportants mal guardó de lur servir. E sobre açò dic que, jatsia que la mia ignorància sia gran e molta, emperò si hom de ma edat discorregué molts e diverses libres estorials de les gestes de totes les partides del món, e libres de poetria, cuit ésser io més que obs no'm fóra; e dicvos certament, aitant com per aquells libres e en altra manera pusc trobar e entendre, que

jamés no fo hom qui dretament anàs i perseveràs en lo servei e bones obres de la cosa pública, que n'hagués mal guardó; ans està en veritat que esdevenint a algú, segons que vijares seu o d'altri, tal guardó li esdevenia, a sa colpa o a son peccat, per tres raons o per alguna o algunes d'aquelles.

La primera, que alguns d'ells, quant longament e bé haurien servit a la cosa pública, muntaven per allò en tant ergull o en tanta supèrbia que hom nat no podia viure ab ells; de què's seguia que per lurs peccats Déus los lexava venir en sen reprovat e faïen tals coses que eren odibles a Déu e al món e de què faïen mal cap.

La segona, que altres d'ells, entre lo bon servei que mostraven, mesclaven secretament e cuberta alguns engans en profit lur o de lurs parents o amics, e en dan de la cosa pública. E com sia cert que algun mal no és sens punició, nostre senyor Déu aquests aitals per lurs peccats lexava caure en qualque desastre, de què havien justa punició. E per ço la ciutat de Atenes, cap de la saviea del món, a cascú de son bon servei remunerava bé, e aquell mateix, si esdevenia que delinquís, ponien justament, deïns que, axí com de bé havia haüda remuneració, era raó que del mal hagués punició.

E la terça, que altres d'ells faïen aquell servei per sola fama e glòria del món, e, altant-

se de jactància e de pompa, volien, e demanaven e obtenien que, per memòria d'ells, en esdevenidor fos fet senyal en lur servei, axí com imatge o pintura o scriptura en libre de gestes, e atribuïen la obra no a Déu mas a lur pròpria virtut, e ab açò perdien tot lur mèrit e'ls esdevenia qualque senistre.

E axí, cascú de vós e d'altres— dix lo frare—, si fets algun bon servir o alguna bona obra a la cosa pública, esquivats-hi ço que dit és, e servats-hi ço que us diré. Primerament, que ho façats per esguart de Déu, e que tot sia atribuït a ell, e li'n façats gràcies e laors, e'n tornets pus homils. Segonament, que tots temps hi hajats dreta e nédea intenció e no hi mesclets res de màscara. Terçament, que perseverets en bé, car si d'un cap li'n faïets bé [e] d'altre mal, no tenria prou. E quartament, que'l principal e major guardó esperets de Déu. E si aquestes coses hi servats, io us faré carta que jamés no haurets mal, mas bon guardó de Déu e del món.

E perquè mils entenats quant és meritori fer bé a la comunitat, comptar-vos n'he un breu exemple. Lig-se en la vida de sant Cebrià que ell, navegant en les partides de Orient, un dissabte, per tempesta de temps, se meteren ab lur fusta en qualque esperagol d'una poca e deserta illa. E estant aquí, sant Cebrià isqué en terra per recrear; e, passejant allén, veé un pobre hom qui estava assegut a

la vora d'un pou; e acostà-s'hi, e parec-li que l'hom fos molt las e que reposàs. E sent Cebrià demanà-li de part de Déu qui era. L'hom li respòs que ell era Judes, lo traïdor. Lo sant, maravellant-se, li demanà com e per què estava allí en aquella manera. «Io», ço dix ell, «só fort turmentat en infern, contínuament, a tots los altres dies exceptat lo disabte, que'm traen per aquest pou, e repòsací per guardó de una obra de caritat que fiu en mon jovent a la cosa pública, ans que m'acostàs a la companyia del Salvador. Es a saber, que, caminant io ladoncs, fui en un pont en lo qual se era fet un forat, en lo qual alguns hòmens e bèsties havien pres lur pesar, e io, per compassió cerquí e mis-hi una bona pedra bé estant a aquell forat, e l'adobé en tal manera que estec bé; e altri d'allí avant no hi pres dan».

Considerats —dix lo frare als ciutadans—, quant deu ésser lo mèrit d'altres majors béns que hom faça a la cosa pública, que aquest per tant poc aconseguís repòs de la setena part del temps, ço és, de un dia de cascuna setmana.—

Que en alguna manera no sia fet dan a la cosa pública, e com és una de les quatre cosses que criden per si mateixes a Déu

—Mas en tot cas e en tota manera vos

guardats —dix lo frare als ciutadans—, si tanta vol ésser la aulea o perea vostra o d'altri que no vullats fer bé a la universitat o a la cosa pública, que almenys no li façats mal ne dan, car açò és cosa que Déus poneix terriblement.

Dien los sants doctors que quatre coses són que criden per si mateixes a Déu, e ell ne fa cruel venjança.

La primera és la sanc de l'ignocent, ço és, d'aquell que hom mata sens culpa sua.

La segona és treball de jornaler no pagat tantost, car lo mesquí logat qui tot lo jorn malda e treballa, si'l pagues al vespre, tot lo treball li fuig e li oblida, e si no'l pagats, doblats-li son affany. Per ço, no pagar-lo tantost que ha fet son lavor és mortal peccat, lo qual per si crida a Déu e ell lo poneix per son punt. E per ço consellà e dix un savi: *Mercenarii merces non remaneat apud te usque mane; dignus est enim mercenarius mercede sua.* Diu a cascú: «la mercè e lo loguer del logader no romanga envers tu tro al matí, car digne és lo jornaler de son loguer». Açò mateix dic —dix lo frare— de soldada de servent o de serventa.

La terça cosa és la aflicció de la viuda, del pubil e de la persona flaca o mesquina, la qual cosa és molt desplaent a Déu e molt punida.

E la quarta cosa és lo mal o el dan que hom fa a la cosa pública. Ací podets dir que mostra Déu sa omnipotència. No curem de

eximplis antics, car assats n'havem de novels; prenets-vos esment de alscuns de nostres temps, que los uns encorren desastres, los altres, en vida o tantost aprés mort llur, ells e lurs cases són vengudes al baix, hoc e a total destrucció, que a fills o a hereus lurs no roman estipència. E què ho fa, açò? Certes, la disposició divina, per lo mal que han fet a la cosa pública.

E notats ací que, jatsia fer mal o dan en tant o en quant o en qualque manera a la cosa pública sia molt greu e desplaent a Déu, emperò notablement en dues coses, de les quals vos guardats axí com de foc cremant. La una és enginyar o tenir manera o conservar, per propri profit o per altra raó, que blats o altres viandes se encaresquen; car açò és dretament matar la pobre gent. La segona és fer o consentir o dar lloc que novell o no acostumat victigal o càrrec, gran ne poc, sia possat a la gent en profit de la senyoria. Alguns officials o altres són estats, e són, que, per lagotejar o per retre's soptils officials e profitosos a la senyoria, han trobades novelles maneres de victigals o de càrrecs; e, trobades per algun predecessor seu, les continuen, jatsia sàpien no ésser justes, e encara hi afigen e hi aprimen, no sens afflicció de les gents, specialment simples. Ai [?] en tan mals auhirs hi van tots que's sotsmeten a restitució de ço que profit no han, e no hi bastaria tot quant han ells ne to-

ta lur generació, e van-ne a cent mília diables, e lurs cases e fills vénen finalment a mal cap. Mirem entorn, que alguns d'aquests aitals, havem vists e veem en nostres temps; e no hi declararia pus, car io'm pens que bé m'entenets.—

QUE, PER TOTA LA HONOR NE PER TOT LO PROFIT DE LA CIUTAT, NO SIA FET DAN, INJÚRIA O PREJUDICI A ALCÚ

—Dit vos he dessús —dix lo frare als ciutadans— quan és carregós e perillós fer dan a la cosa pública, e quant és meritori fer bé a aquella, per lo qual algun perill de mort, de turment, ne d'altra adversitat, no's deu tembre ne rebujar. Ara gir carta e dic: si allò us encarí, açò no us encaresc menys: que per tota la honor ne per tot lo profit de la ciutat no dampnegets, injuriets o prejudiquets altri contra dret o raó, car ja no seria justícia, la qual vol no ésser feta lesió a nengú, mas retre a cascú ço que seu és.

—Doncs, sènyer frare —dix un dels ciutadans—, com farem ací? Sí que la ciutat no usa de les leis de la *Enforçada* mas que de la *Digesta,* molt poria menyscabar de sa honor e de son bé, e molts se atrevirien a prejudicarla, que per temor d'açò no gosen. Car diu un proverbi que paor guarda la vinya. Encara

diu hom, vulgarment, que gran príncep e gran ciutat deu haver manera de riu, que a temps que hi ve poca aigua, los veïns, per créxer lurs camps, li furten adés una punta, adés un recolze o altra cosa, axí com mils ve a cascú, e lo riu calla e soffer un temps, e puix enfelloneix-se e ve ab gran força e rouina, e porta-se'n tot ço que li han furtat e més avant.

—Entenets-ho vós, en ciutadà? —dix lo frare—. Aquexes leis que cuidats dir no són totes de fin argent, ans n'hi ha moltes de sofístic. Consellar-vos haja que no us asaltàssets d'aquestes aitals, ne de tota força o rouina de riu; si no, poríets-hi negar o trencar-vos lo coll.

E per tal que vós e los altres mils ho entengats, devets saber que'ls drets són pus favorables *ad damnum uitandum quam aa lucrum captandum;* ço és: «esquivar dan més que a pendre guany». Diu-se, per tant, que si algú faïa qualque inconvenient per esquivar son dan, pus soferible seria que si'l faïa per pendre o haver guany. E per ço, quant algú fa homei defenent si mateix, que per altra guisa no puxa escapar de mort o de perill, los drets l'han per escusat d'aquell homei, e no ho farien si en altra manera era estat fet. Dic, aplicant a mon propòsit, que la ciutat pot e deu usar lei de la *Enforçada* per esquivar son dan, fallint-hi remei de juí o de justícia; axí com si algun de fet e per força li faïa, o fer-li assajava, ol-

tratge, o sobres, o tort, o colliment, o lesió de ses libertats o de sos drets, o que en altra manera, en dan o prejudici d'aquella, algú de fet fos desobedient a juí e a justícia. E majorment, la ciutat deu mostrar sa rigor e son esforç, e punir e castigar los malsfeitors e porgar si mateixa de malvades persones. E ací deuria fermar los pits e los braons, specialment en crims enormes, e en celerades persones, si's vol passant un poc la ralla. Car vulgarment e bé se diu: «a leig crim, leja punició». E tot açò va *ad damnum vitandum,* ço és, a esquivar dan.

Mas dir m'hets vós que la ciutat, per ampliar o estendre ses libertats o sos drets, o per ampliar-se ço que no li pertany o més que no li pertany, o per altre guany o avantatge seu, use de tals leis, e plor qui plor. Açò no seria menys que anar per terra o per mar a roba de tot hom; car la ciutat, si ampliar o estendre vol ses libertats o sos drets o profits, allò deu fer per gràcia o gràcies justament havedores del príncep, o per qualque bona indústria, sens detriment d'altri; e l'als seria e és cosa molt desplaent a Déu e molt reprovada per leis divinals e humanals e per auctoritats morals, e encara per vulgars proverbis. Car, entre'ls altres, Terèntius consellà e dix molt breu e bell: *Ne quid nimis;* ço és, que algú no desig ne vulla ço que sia sobres o massa. Item, Valèrius Màximus dix: *Ea potestas de-*

mum tuta est quae uiribus suis modum imponit. Puis diu: *Nichil est tam praeclarum aut tam magnificum quod moderatione temperari non desideret.* E diu allí la glosa: *Alioquin minime duraturum.* Vol dir finalment: «aquella potestat és segura que possa manera a les sues forces». Car no és res, per excel·lent o per gran que sia, que no haja obs temprança; en altra manera, poc dura». Item, diu un vulgar proverbi que raó no vol força. E altre proverbi diu: «mensura dura». E l'altre diu: «qui tot ho vol, tot ho pert». E moltes altres auturitats hi ha qui s'hi porien al·legar.

—Digats, sènyer frare—dix lo ciutadà—: si esdevenia cas de gran necessitat o perill evident, o de asenyalat, irreparable dan de la ciutat, que no hi bastàs juí ne justícia, ¿la ciutat no poria usar de les dites leis?—. Respòs lo frare: —Prou hi cuit haver dit; si res hic fall, leix-ho a sàvies testes de bons regidors.—

Quals coses com a verí e a foc deuen ésser esquivades en la ciutat

—Si desijats e volets lo bé e la prosperitat de la ciutat e de vós mateix, esquivarets com a verí e a foc ardent tres coses.

La primera és que per scalfament de qualsevol offici no injuriets algú, car desplauria

molt a Déu, e seria o ésser poria cosa molt escandalosa.

La segona és que, per la potència de la ciutat o per altre scalfament, no dampnegets o prejudiquets a major o a menor ciutat ne alguna vila, loc o persona; mas siats contents que vostra ciutat haja son dret bastantment. Ne donets loc o manera que per calúmpnia o per dilació, o per temor, o per altre enginy, qualque ciutat, vila o loc o persona qui res haja a partir o a fer ab vostra ciutat, desempar son dret o sa justícia; ans ab tota benignitat donats manera e loc a tot bon espatxament de aconseguir cascú son dret. Si no, siats certs que Déu hi pendrà e darà manera e remei que no us plaurà, car la cosa que més li put és supèrbia e engan. E en quant la ciutat e la persona és major e pus noble, en tant li està pus leig guinyonia e li pertany més benignitat, justícia e liberalitat; e ab allò prospera e millora; del contrari ixen guerres e dissencions e destruccions. E per ço dix lo Profeta: *Dissipa gentes quae bella uolunt.* Diu ell pregant a Déu: «Senyor, plàcia't destrouir les gents que volen guerres o batalles». Encara dix un filòsof: *Beata ciuitas quae bellum in pace timet.* Vol dir: «Benaventurada és aquella ciutat la qual estant en pau tem guerra». E no és sens raó, car cert és que de guerra ixen molts mals, e assenyaladament infinides e importables despeses. E per ço diu un savi: *Ne-*

mo in guerra constitutus satis diues esse potest; quantumcumque enim sit diues opportet illum, si diu in guerra perseuerauit aut diuitias aut guerram perdere uel utrumque simul et personam. Vol dir: «null hom constituït o possat en guerra pot ésser prou ric, car quant que sia ric cové que aquell, si longament persevera en la guerra, que perde aquella o ses riqueses, o tot ensemps, e la persona». Item, dix altre savi: *Excelsis facilius casus nocet.* Vol dir que «als que són alts, pus leu e pus perillós és, e nou, lo caïment».

No res menys —dix lo frare—, vos consell que no vullats menysprear la minoritat d'altra ciutat, vila, loc o persona, car ab aquests aitals fa part nostre senyor Déu quant sens raó justa los és feta injúria, o sobres, o tort. E per ço dix Cató: *Corporis ęxigui noli contemnere uires: consilio pollet cui uim natura negauit.* Diu a cascú: «no vulles menysprear les forces del petit cors, car aquell al qual natura ha denegada força resplandeix per consell». No'ns cal exemplificar, sinó ço que tots dies veem e sabem en fortuna e en natura. Ço és: en fortuna, que sovén los menys vencen als més, los pocs als grans, los flacs als ardits; e açò permet la divinal disposició per demostrar als hòmens la sua omnipotència. Semblantment, en natura veem o sabem que la mustela, bestiola petita, ociu e mata al leó, rei e pus fort de totes les bèsties, e al basilic, pus terrible que totes

elles. E açò fa no per força, mas per enginy.

La terça cosa, e quasi sobre totes les altres, que esquivarets, és discòrdia dels ciutadans. Car açò és pus perillós que tot altre cas, e pus cruel que tota altra guerra. E per ço Vegècius *(De re militari)* appella tal discòrdia: *Bellum plus quam ciuile, alter intestinum.* Ço és: «batalla més que civil, o batalla que és dins les entràmenes». Ja sabets que, segons sancts evangelistes recompten, nostre salvador Jesús beneït dix de la sua boca: *Omne regnum in se diuisum desolabitur et domus supra domum cadet.* Ço és, que tot regne (e comprèn-s'hi tota ciutat e tot loc) en si divís, serà desolat e la una casa caurà sobre l'altra. Item, dix Sèneca: *Concordia paruae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.* Vol dir que «per concòrdia les poques coses crexen, e per discòrdia les molts grans se eslenegen e caen». Item, dix altre savi: *Nichil tam mortiferum in ciuitate quam seditio, nam seditio ciuium occasio est hostium.* Ço és, que «en la ciutat no ha res tan mortal com sedició o discòrdia dels ciutadans, car aquella és occasió dels enemics». Finalment, dix Sèneca: *Unum est inexpugnabile munimentum: amor ciuium.* Vol dir, que «cosa és inexpugnable o no esvaïble guarniment, ço és, amor dels ciutadans».

No m'hi cal pus declarar, car cascú tant o quant discret pot açò entendre clarament. Doncs, altra vegada, per gran voler vos dic e

us consell e us prec que sobre tot esquivets com a verí e a foc la discòrdia, e procurets com a salut e a pus principal bé de la ciutat e vostre la pau e la amistat entre los ciutadans.

Conclussió. Que tot ço que dessús és dit, és raonable e just, e acte de justícia, e de les benaventurances dels justs

—A donar fi a mes paraules— dix lo frare als ciutadans—, per conclusió d'aquelles vos deman si tot ço que io us he dit dessús ésser faedor, par a vosaltres just e raonable; e, per contrari, si ço que io us he declarat no ésser faedor, deu ésser esquivat. Açò dic a fi que si us par res que faça millorar, fer-hi he ço que Déu me administrarà—. Respongueren tots los ciutadans: —En bona e leial fe, a nosaltres par que tot sia raonable, e just, e molt profitós a la vida e a les ànimes de cascuns, e a tota la cosa pública.

—Doncs —dix lo frare—, a plaer e laor de nostre senyor Déu io he mon propòsit de ço que us proposé de virtut de justícia, com era molt alta e molt comprenent, axí com a regina de totes les altres virtuts; car pus que vosaltres me atorgats que totes les coses que us he dites són raonables e justes, per consegüent comprenen actes de justícia. Car axí com de saviesa és dit savi, e de fortalesa fort,

axí de justícia és dit just. E, per tal, tots vos devets esforçar a ésser justs e fer actes de justícia.

E perquè mils hi siats inclinats, declarar-vos he algunes de les benaventurances que nostre senyor Déu, per boca dels seus sancts profetes, promet als justs. Dix primerament lo profeta David: *Iustus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur.* Vol dir: «l'hom just axí com la palma florirà, e serà multiplicat axí com cedre en lo mont de Líban»; en lo qual mont és cert que'ls arbres de cedre crexen e multipliquen més que en tota altra part. Item, dix ell mateix: *Dominus diligit iustos*, ço és, que «nostre senyor Déu ama los justs». ¿E par-vos poc ésser amat per Déu? ¡Qui's vol hagués tot lo món e io hagués la amor de Déu! Car lo món e el cel tenria tot per meu. E per ço cante sancta mare Ecclésia: *Seruire Deum regnare est.* Diu que servir Déu, regnar és. Aquest servir aital fan principalment los justs. Encara dix aquell mateix profeta: *Iunior fui etenim senui, et non uidi iustum derelictum nec semen eius quaerens panem.* Vol dir: «io són estat jove e són envellit, e jamés no he vist hom just ésser desemparat, ne la sua sement, ço és, los devallants d'ell, querents lo pa, ço és, freturosos e mendics». Més avant, lo savi Salamó dix: *Iusti atque sapientes et eorum opera in manu Dei.* Vol dir «que'ls justs e'ls savis e lurs obres estan en la mà de Déu». En al-

tre loc dix: *Iustorum animae in manu Dei sunt;* ço és, que «les ànimes dels justs són en la mà de Déu». Axí mateix en altre loc dix: *Stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt.* Diu «que'ls justs estaran en gran fermetat contra aquells qui'ls havien angustiat o donada aflicció».

E sobre acò notats una cosa, la qual sovén veurets si us en prenets esment, ço és: que l'hom que justament viu, ha tots temps fermetat en si e ben gosar; e, per lo contrari, l'hom qui viu en peccats e en vicis és flac e pauruc. E no sens raó, car tem-se que sos peccats no'l comprenguen. E per ço dix Sèneca: *Nichil hominem timidum facit nisi comprehensibilis uitae conscientia.* Vol dir «que res no fa a l'hom temerós sinó consciència de comprensible vida». Vejats quant val a l'hom just la vida bona e justa, que en aquest setgle viu pus segur e espera pus confiantment l'altre setgle; e quant nou al mal hom fer mala vida, que ne de ça viu segur, ne cal esperar, si en tal estat mor, la celestial glòria.

Moltes altres auctoritats hi ha —dix lo frare—, denotants les dites e altres benaventurances dels justs, les quals serien longues de recitar. Prou entenc que hi ha de ço que he dit. E per ço faç fi a mes paraules, e comanvos a la gràcia del Pare, e del Fill e del Sant Esperit.

Precs e atorgament de ésser meses en escriptura les paraules d'aquesta col·lació

Los ciutadans tantost dixeren al frare: —Ah! per amor de Déu, tenits un poc. Sabets que la memòria de l'hom és tant flaca que tantes paraules e doctrines com la vostra caritat nos ha dites e mostrades no poria bonament retenir; e seria gran peccat que tant altes paraules estiguessen en l'aire e en oblit. On, pregam reverentment la vostra sàvia religió que'ns ho metats tot en escriptura a memòria e instrucció nostra e d'altres.—

Respòs lo frare: —No m'escús de fer-ho; mas dar-vos he una breu regla per a mils retenir ço que he dit. Si us havets pres esment, totes mes paraules he possades sobre fonament de deu mots, dels quals los set primers induexen l'hom a ésser bo e virtuós, com dix: *Nichil est homini bonum sine se bono.* E los derrés tres mots mostren a l'hom ésser bo e virtuós, com dix, en lo vuitè e novè mots, *de timore,* en lo desè e derrer, com dix *iusticia.* E a pus estret parlar podem dir que'l principal fonament és en los derrers tres mots, a laor e reverència de la sancta Trinitat. E par-me que assats leugerament porets tots temps retenir aquests deu mots e per aquells venir en alguna memòria de les altres paraules.

Emperò, car és ver de la flaquea de la memòria que deïts, io, a laor e a glòria de nostre senyor Déu, e a memòria e instrucció vostra e d'aquells qui ho volran, faré ço de què'm pregats; axí, emperò: que si us appar res de bé, allò atribuir hets a la bonea de Déu, e li'n fets laors e gràcies; e ço que hi trobarets que bé no stia, tot allò imputarets a la mia ignorància. E per ço tot ho sotsmet a esmena de qui més e mills hi entenga de mi, e senyaladament a esmena e correcció de sancta mare Esgleia.—

E en aquesta manera e ab aquesta condició ho complí lo dit frare, qui n'haja bon guardó de nostre senyor Déu. Amén.

NOTES

Pàg. 21, r. 10. — C, *sua, los àngels e arcàngels.*

Pàg. 23, r. 26. — *Psalms*, CX, 10. Veg. *Proverbis*, I, 7; IX, 10.

Pàg. 24, r. 1. — Sant Lluc, I, 50.

Pàg. 24, r. 11. — *Psalms*, CXIII, 11.

Pàg. 24, r. 14. — A, *Quintament, temor a vós per tots altres, car.*

Pàg. 24, r. 25. — *Psalms*, XXXIII, 10.

Pàg. 25, r. 6. — *Psalms*, CXXVII, 1.

Pàg. 25, r. 14. — Cassiodor, *Variarum lib. IX*, cap. 25 (*P. L.*, LXIX, col. 796).

Pàg. 26, r. 18. — C, *diverses e molts actes.*

Pàg. 27, r. 3. — *Centiloquium* (obra atribuïda a sant Bonaventura), part III, secció 44 (*Opera S. Bonaventurae*, VI, 88; edic. Magúncia, 1609).

Pàg. 27, r. 26. — Ulpià, l. 10, *Dig.* I, 1 (*Lib. primo Regularum*). Veg. sant Tomàs, *Summa Theol.*, *IIa IIae*, qüest. LVIII, art. 1.

Pàg. 28, r. 14. — A, *omnium diuina et.*

Pàg. 28, r. 14. — Ciceró, *De Officiis*, llib. III, cap. 6, n. 28 (*Opera*, III, 385; Patavii, 1752). Veg. *De natura deorum*, llib. I, cap. 2 (ed. cit., II, 509).

Pàg. 28, r. 17. — Ciceró, *De Officiis*, lib. II, cap. 20. (ed. cit., III, 366).

Pàg. 28, r. 20. — Ciceró, *De Officiis*, llib. II, cap. 9, n. 34. El que segueix a la citació es troba en el mateix tractat ciceronià, cap. 11 (ed. cit., III, 350).

Pàg. 30, r. 6. — Veg. sant Mateu, XXII, 37; *Macabeus*, XII, 30-31; sant Lluc, X, 27.

Pàg. 34, r. 15. — C, *Hon, dix lo frare.*

Pàg. 36, r. 9. — *Primera als Corintis*, XIII, 1-3.

Pàg. 37, r. 7. — Semblen paraules de sant Ambròs, en el sermó *Contra diuites auaros.*

Pàg. 38, r. 29. — Sant Mateu, XXV, 40.

Pàg. 39, r. 1. — Sant Lluc, XI, 41.

Pàg. 39, r. 6. — B. *Dum sedes in mensa.*

Pàg. 39, r. 7. — *Actes*, XX, 35.

Pàg. 39, r. 12. — C, *com peis aquell.*

Pàg. 40, r. 13. — C, *dues malles.*

Pàg. 40, r. 15. — L. *Naturalis*, ff. *De praescriptis uerbis.*

Pàg. 40, r. 22. — B, *Mas la principal e final intenció e causa.*

Pàg. 43, r. 18. — *Ad Romanos*, I, 17.

Pàg. 45, r. 3. — *Ad Romanos*, I, 20.

Pàg. 45, r. 23. — Sant Lluc, XVII, 13; XVIII, 42.

Pàg. 46, r. 21. — B, *la frevolesa humanal.*

Pàg. 47, r. 6. —B, *sola abstinència del.*

Pàg. 47, r. 21. — C, *daries apparer.*

Pàg. 47, r. 23. — B, *aquells lo poc.*

Pàg. 48, r. 16. — C, *prengues per tandes les.*

Pàg. 48, r. 22. — C, *mastegada, tant són glots e deglotir aquella hoc que se'n cuiten.*

Pàg. 49, r. 29. — No és literal. Es de Valeri Màxim, llib. VIII, cap. 8 (ed. s. l. 1602, pàg. 540-41).

Pàg. 50, r. 2. — Veg. M. Olivar, *Contes i faules* d'Eiximenis («Els Nostres Clàssics», vol. VI; pàgs. 160-102). Es troba aquest eximpli en Eudes de Chériton, referit a la vida de sant Antoni ermità.

Pàg. 50, r. 3. — C, *un prous hom ermità.*

Pàg. 50, r. 10. — A, *bestiola maseda que.*

Pàg. 50, r. 27. — C, *e encaxà-hi una.*

Pàg. 51, r. 11. — A, *cosa dejús de la.*

Pàg. 52, r. 11. — La idea és de sant Joan Crisòstom (*Op. imperf. in Matth.*, hom 11). Veg. Sant Tomàs, *Summa Theol.*, *IIa IIae*, qüest. CLVIII, art. 1 i 8 (*Opera*, ed. Parma 1853, vol. III, pàg. 530-35).

Pàg. 52, r. 18. — *Psalms*, CV, 31.

Pàg. 52, r. 23. — *Psalms*, IV, 5.

Pàg. 53, r. 4. — *Ecclesiàstic*, VII, 4.

Pàg. 54, r. 5. — C, *no lexar-los acostar-se.*

Pàg. 54, r. 6. — *Macabeus*, X, 14.

Pàg. 54, r. 9. — A, *les venderies e dels cambis*, *e.*

Pàg. 54, r. 10. — C, *blastomant-los.*

Pàg. 56, r. 7. — B, *la medicina e son.*

Pàg. 56, r. 16. — *Exode*, XXII, 18.

Pàg. 57, r. 31. — Sant Joan, VII, 24.

Pàg. 58, r. 3. — *Psalms*, CV, 3.

Pàg. 58, r. 13. — Sèneca, *Troades*, 200. Publili Siríac escriví: *Qui culpae ignoscit uni, suadet pluribus* (*Sententiae*, ed. Leipzig, 1832).

Pàg. 58, r. 15. — B, *non necat peccare;* C, *non prohibet peccare.*

Pàg. 58, r. 16. — No és de Sèneca, sinó de Publili Siríac (*Sententiae*, ed. Leipzig, 1832).

Pàg. 59, r. 10. — A, *nicis orats ultracuidants.*

Pàg. 60, r. 17. — C, *poria patir amistat.*

Pàg. 60, r. 20. — C, *fem. Vull-vos dir.*

Pàg. 60, r. 30. — C, *mala hic nasqués.*

Pàg. 60, r. 24-25. — A, *dix lo frare a aquí. Axí que vós volets dir que...*

Pàg. 61, r. 11. — St. Pròsper d'Aquitània, *Sententiarum* llib. I, n. 2 (*P. L.*, vol. LI, col. 427); *Explanatio Psalmi C*, vers. 3 (*P. L.*, vol. LI, col. 278); sant Agustí, *Enarratio in psalmo C*, vers. 3-4 (*P. L.*, 37, col. 1286). No és talment com posa Eiximenis, que l'addueix també en el *Terç*.

Pàg. 61, r. 19. — Ciceró, *De amicitia*, XI-XII (ed. cit., III, pàgs. 484-85).

Pàg. 61, r. 23. — No és de Ciceró sinó de Publili Siríac (*Sententiae*, ed. Leipzig. 1832).

Pàg. 62, r. 16 seg. — Valeri Màxim, *Dictorum factorumque memorabilium lib. IX*, llib. V, cap. 4 (ed. E. Pighi, s. l., 1602, pàg. 408).

Pàg. 63, r. 6. — C, *Meravell-me molt que.*

Pàg. 63, r. 23. — B, *e de animals, e de amics, e ab.*

Pàg. 64, r. 3. — Sèneca, *Epist. 123* (ed. Patavii, 1713, vol. II, p. 507).

Pàg. 64, r. 18. — Cassiodor, *Variarum lib. IX*, cap. 13 (*P. L.*, LXIX, col. 776).

Pàg. 64, r. 24. — C, *ho gualdeix, e ho.*

Pàg. 64, r. 29. — *Psalms*, LXI, 11.

Pàg. 67, r. 26. — C, *sovent sóts en consell, e sóts.*

Pàg. 68, r. 22. — B, *ha prou que dir.*

Pàg. 69, r. 27. — B, *de fets e de plets.*

Pàg. 70, r. 17. — *Psalms,* XLII, 2.

Pàg. 70, r. 23. — Seqüència de la Missa de Difunts. Es obra de fra Tomàs de Celano, el biògraf de sant Francesc. Vegeu l'estudi de Ph. Ermini, *Il «Dies irae» e l'innologia ascetica nel secolo decimoterzo* (Roma, 1903).

Pàg. 71, r. 13. — B, C, *res més de llur.*

Pàg. 72, r. 2. — B, C, *reembre vagació. Aquestes.*

Pàg. 72, r. 5. — B, *ordint rebolteries e calúmnies.*

Pàg. 72, r. 20. — B, *aitals, lo fisc o'l jutge.*

Pàg. 72, r. 24. — B, *en l'execució dels bans.*

Pàg. 73, r. 5. — B, *absolre o remetre corregint.*

Pàg. 76, r. 12. — C, *mordre als garrons, e si'ls.*

Pàg. 77, r. 25. — B, *aitals reservar de lur.*

Pàg. 78, r. 17. — C, *plasenter als plasents, brúfec als rebulústecs.*

Pàg. 79, r. 12. — C, *curen sinó poc; mas.*

Pàg. 80, r. 10. — B, *exprés manament, en gran.*

Pàg. 80, r. 26. — B, *poblar e empaliar aquesta.*

Pàg. 81, r. 1. — B, *esquivar contrari, ans.*

Pàg. 83, r. 29. — B, *hagen de il·lusions e vergonyoses.*

Pàg. 84, r. 7. — C, *molt que escorxen, per.*

Pàg. 84, r. 17. — A, *e no curenya en los delictes.*

Pàg. 84, r. 26. — A, *ciutadans no estigueren.*

Pàg. 85, r. 10. — B, *de sa paraula.*

Pàg. 85, r. 19. — Psalms, XIII, 1; LII, 1.

Pàg. 86, r. 8. — *Eclesiàstic,* V, 8.

Pàg. 88, r. 28. — Es sentència d'Horaci, *Ep.*, I, 16, 52. Diu així: *Oderunt peccare boni uirtutis amore. Tu nihil admittes in te formidine poenae.*

Pàg. 89, r. 1. — Sant Ambròs, *Explanatio Psalmi CXVIII*, sermó 8, vers. 2 (*P. L.*, vol. VI, col. 1374).

Pàg. 89, r. 3. — B, *pereix enteniment de delinquir.*

Pàg. 90, r. 16. — C, *qualque lacaria.*

Pàg. 90, r. 21. — B, *fet mortal, e lo mortal venial, e si.*

Pàg. 90, r. 29. — C, *qualque xaque.*

Pàg. 91, r. 2. — B, *malvats van a regna volta, ne los mals no's castiguen.*

Pàg. 91, r. 3. — B, *quanta reversa.*

Pàg. 91, r. 21. — B, *provisió divinal.*

Pàg. 92, r. 27. — B, *les pregones de dins del cor.*

Pàg. 93, r. 3. — B, *que guanys malament.*

Pàg. 93, r. 18. — A, *larc varar, de.*

Pàg. 93, r. 25. — A, *ne tenguen la cosa.*

Pàg. 96, r, 2. — B, *se venguen d'altres.*

Pàg. 96, r. 20. — En realitat és d'Ovidi, *Heroïdes*, V, 8.

Pàg. 96, r. 24. — B, *dolre a daveres e clamar.*

Pàg. 100, r. 20. — B, *tota magestat de oficials.*

Pàg. 102. r. 29. — Sant Joan, VI, 61.

Pàg. 103, r. 18. — A, *e ho compren en.*

Pág. 103, r. 20. — Es de Valeri Màxim, *Dict. fact. mem.*, llib. II, cap. 10 (ed. cit., pàg. 155).

Pàg. 104, r. 20. — A, *que'ls amics filòsofs.*

Pàg. 105, r. 19. — *Proverbis*, XIV, 23.

Pàg. 107, r. 3. — B, *colpa. Comença.*

Pàg. 107, r. 5. — B, *Respongueren los ciutadans al frare dient: —No'ns tingats per tan tepats que no entenam a breu.*

Pàg. 109, r. 14. — L. 22, C. *De poenis*, 9, 47.

Pàg. 111, r. 9. — B, *sabets-ne més sinó aquests que dits.*

Pàg. 111, r. 13. — B, C, *en avolesa. Lo*

Pàg. 112, r. 17. — Quelcom diferent. Es troba en el tractat *De Officiis* I, 17 (ed. cit., III, 282).

Pàg. 113, r. 10. — Valeri Màxim, *Dict. fact. mem.*, II, 10 (ed. cit. pàg. 353).

Pàg. 113, r. 14-19. — B, *la servitut e favor de la pàtria*, *ço és de la cosa pública*, *a la magestat de la qual encara aquella auctoritat de pare e de mare és agualla-da a la auctoritat de les sobiranes divinitats e sotsmet e subjuga les vigoroses forces suas la caritat fraternal.*

Pàg. 113, r, 24. — B, *ciutat o de la terra*, *força és.*

Pàg. 115, r. 7. — B, *cau, aitantbé vós perits.*

Pàg. 117, r. 23. — B, *e bomba e vanaglòria.*

Pàg. 117, r. 26. — B, *vanaglòria, entenen.*

Pàg. 118, r. 6. — *Primera als Corintis*, XIII, 5.

Pàg. 119, r. 4. — B, *veritat esdevenint.*

Pàg. 119, r. 14. — B, *de què venien a mal cap.*

Pàg. 119, r. 25. — B, *cascú de cascun servei.*

Pàg. 119, r. 25. — A, *remuneraven.*

Pàg. 121, r. 2. — B, *que aquell hom.*

Pàg. 122, r. 2. — B, *la aulea o maîea vostra.*

Pàg. 122, r. 13. — A, *e malda, si'l pagues.*

Pàg. 122, r. 16. — A, *que ha fet sa valor, és mortal.*

Pàg. 123, r. 29. — B, *mals anuis hi van.*

Pàg. 125, r. 22. — B, *pus favorable seria.*

Pàg. 125, r. 28. — B, *usar de les leys que vos deîts e de justícia, així.*

Pàg. 126, r. 8. — B, *los pits e los braços specialment.*

Pàg. 126, r. 29. — Terenci, *Andrià*, act. I, esc. 1.ª, vers 34. Veg. Sèneca, *Epist.* 94, 43; Ciceró, *De finibus*, III, 22.

Pàg. 128, r. 18. — B, *és millor e pus.*

Pàg. 128, r. 23. — *Psalms,* LXVII, 31.

Pàg. 129, r. 2. — B, *diues operet illum.*

Pàg. 129, r. 6. — B, *guerra és pus ric.*

Pàg. 129, r. 19. — No és del tot literal aquesta cicitació de Dionís Cató, *Disticha*, 2, 9.

Pàg. 129, r. 29. — B, *mustela, que és petita bestiola, alciu e mata.*

Pàg. 130, r. 3. — B, *discòrdia entre los ciutadans.*

Pàg. 130, r. 13. — Sant Mateu, XII, 25.

Pàg. 130, r. 17. — Pròpiament no és de Sèneca, sinó de Salusti, *De bello iugurt.*, 10.

Pàg. 130, r. 19. — B, *les molt grans són delides e anitxilades e no svaïble guarniment. Item.*

Pàg. 130, r. 21. — La idea es troba en Tàcit, *Annales*, 4, 50, 1, i en Titus Livi, *Hist.*, 4, 9.

Pàg. 130, r. 26. — Sèneca, *De clementia ad Neronem*, llib. I, cap. 19 (*Opera*, I, 285; ed. Patavii, 1713).

Pàg. 131, r. 4. — A, *la pau e la discòrdia entre los.*

Pàg. 131, r. 17. — B, *si us plau res que faça millorar, faria ço que...*

Pàg. 132, r. 9. — *Psalms,* XCI, 13.

Pàg. 132, r. 14. — *Psalms,* CXLV, 8.

Pàg. 132, r. 20. — *Glossa interlinearis in Rom.*, I, 1, Veg. S. Agustí, *De diligendo Deo*, cap. III (*P. L.*, XL, col. 850); *Speculum*, cap. 33 (*P. L.*, XL, col. 982).

Pàg. 132, r. 24. — *Psalms*, XXXVI, 25.

Pàg. 132, r. 27. — B, *que retés lo pa, ço és, querents.*

Pàg. 132, r. 30. — *Eclesiastès*, IX, 1.

Pàg. 133, r. 1. — *Saviesa*, III, 1. Veg. *Deuteronomi* XXXIII, 3.

Pàg. 133, r. 14. — B, *compreenguessen. E per ço.*

Pàg. 133, r. 22. — B, *en tal cas mor.*

GLOSSARI

Figuren en aquest glossari la majoria de les paraules i accepcions que no s'ajusten, per la forma o pel significat, al català modern.

Els mots que surten en més d'un passagte els citem una sola vegada, llevat de quan varien de significat.

A continuació de cada paraula o frase indiquem, per mitjà de dues xifres la pàgina i ratlla en què es troba.

abisals, 44.28, profunds
abtinents, 38.8, abstinents
acórregues, 37.4, socorris
actenets, 54.16, atenen
affainat, 33.31, tallat, perplexe
affaiten, 99.22,
afig, 111.14, afegeixo
agre, 71.24, tarannà
aitampoc, 31.6, tampoc
aitant, 26.27, tan.—*ab aitant*, 116.30, amb tal cosa
ajustem, 36.6, afegim
albergar, 36.17, hostatjar
al dors, 103.10, a l'espatlla, damunt
algun, 87.19, cap
allén, 120.31, per allà
als, 27.8, altra cosa. — *l'als*, 117.29, la resta
altant-se, 119.31, agradant-se
altercació, 107.25, discussió
aminvàs, 34.24, humiliés, abaixés
anats, 38.20, aneu
anc, 41.2, mai
apellats, 108.13, anomenats
apitrassen, 68.24, entristissin
appalès, 73.31, obertament, palesament
apparents, 43.21, paleses
apparès: daries a., 47.21, demostraries
apparrà, 112.27, apareixerà, serà mostrat
aprés, 22.10, després
aprimen, 123.27, primfilen
assaltàssets, 125.12, abellíssiu, agradéssiu
assats, 50.2, prou, força
assenat, 43.30, assenyat
assignacions, 77.14, citacions, convocacions

astreny, 82.1, obliga
atenets, 46.19, ateneu, fixeu-vos
atrobada, 28.6, trobada
aulea, 111.13, malesa, perversitat
avançàs, 68.4, millorés
avant, 26.29, endavant.—*més avant*, 89.8, encara, així mateix
avantatge, 47.13, major quantitat
àvol, 60.24, dolenta

bacallar, 90.7, trapella
badomies, 50.15, ximpleries
bans, 72.24, multes
barateria, 63.20, engany, trampa
basilic, 129.31, basilisc
bastants, 43.16, suficients
blan, 78.15, bla, suau
bròfec, 78.18, sever

cabien, 22.8, intervenien
caen, 91.25, cauen
caets, 115.7, caieu
calentura, 48.24, escalfor
calònies, 72.24, nom d'una pena pecuniària
cap, 40,11, qüestió, aspecte; 111.3, fi, resultat. —*caps*, 108.15, principi, principals responsables.—*en cap*, 68.26, principal, major
carreres, 25.9, vies
cars, 47.9, cas
cascú, 21.13, cadascú
cascun, 25.14, cada
cases, 109.19, casos
cassades, 90.11, bones cases
castigarien, 74.5, corregirien
cavil·lós, 77.11, sorrut
celen, 83.30, dissimulen, amaguen
celerades, 126.9, dolentes
certes, 41.23, certament
cessant, 103.29, bandejant, posant a part
clamors, 87.31, planys
colien, 114.10, reverenciaven
col·lació, 22.6, conversació
color, 62.3, excusa
colp: *a c.*, 48.20, tot d'un plegat
coltell, 44.22, arma de tall, ganivet
coman, 133.28, encomano
companya, 28.29, companyia
comprenguen, 133.14, envoltin, abracin
condigna, 60.8, adequada
constituït, 129.5, posat, que es troba
contrastar, 32.8, contradir, fer oposició
contrasts, 75.25, litigis
convidant, 48.6, qui convida
cor: *te vage lo c.*, 48.14, t'enrecordis
cors, 22.15, cos; 44.6, curs
coratge, 53.6, cor
cortejàs, 33.10, fes la cort
corts, 71.26, tribunals
covè, 27.9, cal, convé
covent, 116.24, convent
covinent, 73.10, adequat; 47.17, natural
covinentea, 48.17, oportunitat

creës, 43.8, creeu
creminós, 55.25, criminal
creu, 61.31, crec
créxer, 125.3, engrandir
cuidats, 27.1, penseu
cuit, 127.19, penso, entenc
cuita, 51.4, pressa
cupiditat, 118.1, concupiscència
curen, 48.10, preocupen
curets, 26.5, us precoupen

amnació, 38.5, condemnació
damnejats, 57.21, perjudicats
dan, 35.25, dany
decebuts, 57.21, enganyats
declaracions, 29.14, aclariments
declarar, 37.25, manifestar
definitiva, 27.23, definible
deglutir, 48.22, engolir
deïnts, 119.27, dient
deïts, 27.1, dieu
deja, 43.31, degui
dejús, 21.26, dessota
denan, 68.11, davant
departeix, 21.21, divideix
deputat, 81.1, assenyalat, designat
derrencliria, 28.29, abandonaria
desamistat, 101.20, enemistat
desastruc, 37.3, dolent
desparava, 50.30, disparava
desplaent, 122.27, desagradable
dessús, 21.29, damunt
destretes, 90.30, afligides
determenada, 76.8, resolta
digats, 31.26, diguen
Digesta, 124.27, Digest
dir-los ha, 38.17, els dirà
discorregué, 118.26, repassà, llegí successivament
disputaren, 104.20, discutiren
divís, 130.14, dividit
dixés, 29.27, diguéreu
dó, 31.4, doni
donàs, 38.20, donàreu
dors: al d., 103.10. a l'espatlla, damunt
dreturer, 78.20, justicier
dupte, 109.17, temo

elets, 98.16, elegits
embargar, 54.2, impedir, posar obstacle
emblar, 56.19, treure
embriac, 22.23, bevedor
empatxat, 46.19, aturat, encallat
empeguí, 35.8, avergonyí
empremtar, 22.31, imprimir
enadeixc, 30.23, afegeixo
enans, 114.11, abans
enaxí, 81.4, en tal manera
enceniment, 89.3, incentiu, desig
enclòs, 37.21, tancat
encorregués, 103.31, incorregués en, passés
encorren, 41.10, experimenten, fan cap a
enfelloneix-se, 125.6, s'enfurisma
Enforçada, 124.27, Inforciat (part del Digest)
engan, 33.13, engany
entenció, 31.2, propòsit, finalitat

entràmenes, 130.9, entranyes
ergull, 119.10, orgull
ermitori, 50.4, ermitatge
escaltrit, 90.7, astut, llest
escarniccions, 84.31, escarniments
escorrexen, 84.7, escorrin, facin fonedís
esperagol, 120.28, petita cala
est, 47.13, ets
estat, 101.21, condició, posisió social
estec, 68.13, estigué
estien, 29.8, estiguin, siguin
estipència, 123.7, guany, paga
estorials, 118.27, històrics
estrega, 92.11, obligui
estret, 118.15, tancat
esvaneix, 49.30, esvaeix
exhibuïda, 113.14, mostrada, manifestada

faç, 51.20, faig; 58.1, cara, aparença
façats, 26.6, feu (subj.)
faedor, 131.14, factible, practicable
faena, 71.25, feina
faent, 116.2, fent
faents, 105.6, que fan coses
faïen, 119.13, feien
fall, 127.20, manca
falliment, 73.12, mancament
fallints, 36.23, els que manquen
famolent, 38.23, famolenc
fantàstic, 22.24, fantasiós
favóregets, 60.27, afavoreix
feels, 36.30, fidels
feit, 33.9, fet
fellonia, 52.6, indignació, ira
fenyent, 50.20, fingint
fer pus procés, 46.7, tractar més, allargar més
fermetat, 133.6, fermesa
fets, 26.7, feu (ind.)
fin, 125.11, fi
flixar, 56.8, alleugerir
fo, 41.2, fou
fort, 33.3, força, prou
fraudar, 57.17, defraudar
freturosos, 132.28, necessitats
frevoltat, 46.21, feblesa, inclinació al mal

galip, 48.30, comport
gara, 85.28, compte
garres, 76.12, cames
gestes, 118.27, fets, accions
gitat a mal, 71.23, malversat, tirat a perdre
golofria, 49.5, golafreria
granea, 94.14, grandesa, magnitud
guard, 68.28, miri
guardador, 24.13, guardià
guardó, 40.12, recompensa
guarniment, 130.27, defensa, fortificació
guinyonia, 128.19, falsia, engany
guisa, 43.1, manera

ha, 27.3, hi ha
hac, 22.10, hagué
han, 24.27, tenen
hajats, 107.5, tingueu
haüds, 34.16, tinguts

haver, 69.2, comportar.—*l'haver*, 118,14, les riqueses
havedores, 126.23, que hom pugui obtenir
hic, 58.27, hi
hoc, 27.2, sí.—*hoc e*, 58.19, i també.—*hoc encara*, 39.2, i encara, ultra això; 28.21, àdhuc
hom, 22.28, home
homei, 52.17, homicidi
homeier, 59.30, homicida
hontes, 36.25, agravis
hores, 51.19, oracions, resos
hortells, 50.7, hortets
hosta!, 62.6 (exclamació de sorpresa)
hui, 51.18, avui

importables, 128.30, importants
infestat, 76.16, afectat, fastiguejat
irèxer, 52.8, indignar-se
isqué, 26.25, eixí
ítem, 22.20, així mateix

jactància, 117.21, envaniment, vantament
jactura, 63.21, dany, detriment
jamés, 26.24, jamai
ja per ço, 46.27, tot i això
jatsia, 63.8, encara que
juí, 46.9, judici
juradicció, 69.17, jurisdicció

ladoncs, 29.27, llavors
lagotejar, 123.22, adular
langüents, 45.21, que sofreixen
laor, 21.17, lloança
larc, 112.13, llargament
las, 121.2, cansat
lavor, 122.16, tasca
lavorant, 50.7, treballant
legudes, 74.23, permeses
leu, 129.11, fàcil
leugeria, 94.28, lleugeresa
levar: se prenguen a tot l., 89.17 siguin aplicats en tota la seva força
levaren, 35.6, feren, alçaren
levàs, 33.12, prengués
lexes, 48.1, deixis
llig, 52.15, llegeix
lloure: a l., 105.15, a pler vostre, allà on vulgueu
longament, 111.1, llargament
longuea, 25.29, abundor, gran nombre
lou, 87.19, alabo, aprovo
lugor, 94.14, llum
lunys, 43.27, llunyans

mala, 110.11, malament—*mala anc nasqués*, 60.30, en mala hora nasquéreu
malastrucs, 64.6, malaurats
malendrí, 90.7, trapella
malfeitors, 56.18, malfactors
malfeitures, 84.15, malifetes
malignar, 77.22, fer mal
malignitat, 77.25, malícia
mals auhirs, 123.29, mala ventura
mas, 43.17, sinó
mealles, 40.13, malles (moneda de poc valor)
medren, 105.13, prosperen, pugen

mendics, 132.28, captaires
mentira, 59.26, mentida
mercès: a Déu m., 87.31, gràcies a Déu
mèrit, 56.29, recompensa
més: los de m., 79.10, la majoria
meses, 98.16, posats
mesquinea, 70.24, infelicitat, mesquinesa
mesquins, 39.17, desgraciats
messions, 77.1, despeses
metre, 46.26, posar
metries, 33.16, posaries
milia, 124.1, mil
mils, 21.29, millor
mis, 121.16, vaig posar
miserabilitat, 71.29, compassió
misèria, 55.28, compassió
moure'l, 34.26, excitar-lo
muntaven, 119.10, pujaven
mustassaf, 69.19, funcionari encarregat dels mercats

nafrava, 50.30, feria
nenguna, 26.26, cap
nicis, 59.10, necis
nodrexen, 80.9, fomenten
nodrit, 35.12, criat
nodriments, 47.23, regles d'educació
noïble, 49.9, perjudicial
nou, 58.14, perjudica
noves, 105.16, paraules.—*tenia a noves*, 51.1, donava conversa

obs, 62.18, necessitat
ociu, 129.30, mata
odibles, 119.14, odioses
offici, 68.26, càrrec
oi, 72.23, odi
on, 99.21, per tant
onda!, 34.15 (exclamació admirativa)
operació, 56.8, acció
oradura, 118.2, bogeria, maldat
orat, 50.14, boig
orifany, 82.10, elefant

paor, 74.1, por
par, 30.2, sembla
parances, 82.16, paranys
parec, 100.14, semblà
parria, 30.29, semblaria
partí's, 51.22, es separà
partida, 21.31, part
passament: a p., 33.25, per viure
pauruc, 133.12, poruc
pec, 92.8, estúpid, ximple
peccúnia, 64.6, diners
penit, 35.16, penedeixo
pensiu, 68.14, pensatiu
pereós, 22.23, peresós
perfundar, 111.12, fonamentar
perir, 37.2, morir, sucumbir
per què, 100.15, per la qual cosa
picaplets, 34.21, procuradors
pla: tot p., 92.22, completament
placcar, 98.7, aplacar
plàcia, 45.31, plagui
ple a ple (*de*), 46.26, completament
pocs, 54.5, petits
poder: *a tot lur p.,* 23.13, tant com els fos possible
poetria, 118.28, poesia

ponir, 109.12, castigar
poquea, 40.3, petitesa; 88.9, escassetat
poquellets, 38.30, infeliços, desvalguts
poria, 26.1, podria
pregadors, 73.26, sol·licitadors
pregam, 29.27, pregàreu
preïcadors, 116.20, frares dominicans
prenga, 48.8, esdevingui
pres, 121.18, prengué
prest, 73.31, ajudi
presta, 75.25, ràpida
prestament, 21.29, depressa
preu, 111.23, estimi, faci cabal
proceesca, 27.8, procedeix.—*proceescam*, 45.30, passem
proismament, 118.19, suara, pròximament
prom, 50.3, prohom
prou, 37.19, profit
pubils, 71.12, menors
puix, 26.1, després
pujats, 111.12, pugueu
punició, 57.7, càstic
pur, 92.6, no obstant
pus, 26.6, més; 26.29, puix
pusc, 106.24, puc
puxa, 27.22, pugui
puxats, 56.6, pugueu

qaaix, 101.26, quasi
qual, 42.6, qualsevol
qualque, 22.9, alguna
querents, 132.27, que demanen
quesque, 34.22, alguna cosa
queucom, 50.16, quelcom
quiny, 82.13, quin
quiny se vulla, 59.30, qualsevol
qui's vol, 132.16, qualsevulla

reboltiscs, 78.18, revoltosos
recapte, 110.2, resolució, provisió
recitades, 53.24, recontades
recolze, 125.4, engrandir
recreada, 49.31, novament creada
redon, 47.2, rodó
regirat, 106.3, invertit
relexar, 73.5, atenuar
rembre, 36.18, redimir
remetre, 36.24, perdonar
reportants, 118.23, que obtenen, que se'n duen
requer, 31.29, requereix
respòs, 26.20, responguí
reté: se'n r., 34.31, devingué.—*retent-li*, 65.2, tributant-li
retraen, 110.24, retreuen, abstenen
retre's, 123.23, fer-se passar per, aparèixer com a
retuda, 68.1, esmerçada
reversura, 91.3, perversitat
ribalderies, 72.5, dolenteries
ricositat, 40.1, riquesa
roba: a r. de tothom, 126.19, a robar a tothom
romanga, 49.16, resti
rouina, 125.7, desferres, terregada
rúbriques, 21.28, títols

sabent, 22.16, savi
sabria bo, 33.15, agradaria
sagrament, 59.13, jurament

saluu, 45.24, salvat, sà
sanc en l'ull, 82.27, mal geni
sapiats, 36.10, sapigueu
satisfer, 118.21, respondre
saviea, 23.25, saviesa
scient, 95.21, savi
scientment, 70.3, conscientment
secta, 114.17, religió
semblant, 49.23, el mateix.—*per semblant*, 37.22, anàlogament
sen, 37.15, seny
senistre, 120.7, desgràcia
sènyer, 32.21, senyor
servadores, 64.27, que han d'ésser acomplides
servats, 120.20, observeu
servir, 120.9, servei
siats, 35.2, sigueu
simples, 123.28, senzilles
síndic, 107.19, càrrec municipal
singular, 116.11, individu
sinistre, 99.5, desgràcia
sobergues, 84.4, importants
sobiran, 30.14, gran
sobres, 22.23, massa, en excés; 89.12, excés; 94.5, força, prou
sobtana, 44.22, sobtada
sobtils, 123.24, hàbils
soffer, 125.6, sofreix
sofires, 56.17, sofreixis
soldada, 122.24, sou
soptil, 22.21, destre
sots, 34.16, sou
sovenga, 41.1, recordi
sovén, 22.8, sovint
spatxament, 70.10, resolució, tramitació
spert, 22.16, expert
squivar, 33.16, evitar
stabliments, 96.14, estatuts, disposicions
stia, 27.1, sigui
stranyea, 32.23, estranyesa
strenyem, 68.21, examinem
subtilea, 22.25, enginy, traça
surepció, 98.8, ocultació
susanyen, 47.30, menyspreen

tall: vagen al t., 89.16, siguin castigats
tafur, 22.23, pillastre
tafureries, 80.20
tant tost, 39.17, tot seguit
tarda, 76.31, retard
tart: a t., 86.20, de tard en tard
têbeu, 109.25, tebi, indolent
tenc, 32.22, tinc
tengut, 104.8, obligat
tocaven, 25.23, afectaven
toll-te, 96.3, aparta't
toqué, 29.22, vaig tractar de
tornes, 39.17, rèplica
tort: a t., 111.3, injustament
tost, 101.13, depressa
tota vegada, 46.26, sempre
trencar s'hia, 51.6, es trencaria
tristícia, 53.5, tristor
tro en, 47.15, fins a

ultra, 71.16, més de
ultracuidants, 59.11, presumptuosos
ull: veen a u., 92.31, tenen davant dels ulls
universitat, 108.25, col·lectivitat, municipalitat

valerosa, 39.28, valuosa
valla, 77.23, valgui
ve, 26.13, veïen
veguers, 107.20, funcionaris encarregats d'administrar justícia
vejares: *era v.*, 25.23, semblava
vengam, 31.23, vinguem
ver, 30.7, veritat
veres: per de v., 51.8, seriosament
vessa, 111.14, insensat
vessea, 117.20, insensatesa
vestís, 38.12, vestíreu
vexell, 118.4, vas
vibra, 90.9, escorçó
victigal, 123.20, mena d'arbitri
vilanes, 35.15, vils
virí, 117.24, verí
volenterosament, 113.19, voluntàriament
volrà, 21.30, voldrà
volrets, 111.13, voldreu
vós, 120.8, vosaltres
vullats, 42.6, vulgueu

xàquia, 90.29, circumstància adversa

zelador, 52.31, guardador, complidor

INDEX

Pàg.

INTRODUCCIÓ. 7

BIBLIOGRAFIA. 13

TRACTAT APPELLAT «DOCTRINA COMPENDIOSA»

Primera partida. 21

Segona partida. 67

NOTES. 137

GLOSSARI. 147

320 YD FS 6374
11/22/96 32589 SELE
ICI INFORMATION CONSERVATION, INC
90 p

LSC- UNC
00013442571